

บทที่ ๒

พระรัตนตรัยในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ความหมายของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการระลึกเพื่อให้เกิดความศรัทธาปสาทชวนใจอยากรับธรรมปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร เป็นเหตุให้เข้าถึงนิพพาน

จากการศึกษาในปฐมสมุททนิสัณฺณสูตรพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงหลักธรรมของอินทรี ๕ ซึ่งในหลักธรรมนั้นประกอบไปด้วยหลักการปฏิบัติของสัมมปธาน ๔ และ สติปัฏฐาน ๔ จัดอยู่ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ^๑ และล้วนรวมลงในอริยสัจ ๔ ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นหลักธรรมของ การปฏิบัติวิปัสสนา ผู้ศึกษาเห็นความสำคัญของหลักการปฏิบัติสัมมปธาน ๔ เป็นอย่างยิ่ง แต่ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์จะศึกษาเฉพาะในหลักการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้น

นอกจากนี้ ความหมายของพระรัตนตรัยยังสามารถแบ่งออกได้อีก เป็นต้นนี้

ก) รัตนะ หมายถึง สิ่งที่น่ามาซึ่งความยินดี มีอรรถวิเคราะห์ว่า สิ่งใดย่อมนำมา คือว่าย่อมนำมาซึ่งความยินดี ได้แก่ ย่อมยังความยินดีให้เกิด ให้เจริญ เหตุฉะนั้นสิ่งนั้นชื่อว่ารัตนะ^๒

ข) รัตนะ หมายถึง สิ่งที่มีค่ามากคือ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลหาการบูชา มีค่ามากซึ่งไม่ได้พบเห็นได้โดยยาก และไม่ใช้เป็นของที่สัตว์ต่ำต้อยบริโภค เป็นชื่อของรัตนะ^๓

ค) พระอรรถกถาจารย์ท่านได้ให้ความหมายของพระรัตนตรัย คือ จิตตูปบาทของสัตว์ย่อมเข้าถึงรัตนะทั้ง ๓ ว่าเป็นสรณะ ว่าเป็นปรายณะคือเครื่องนำทางด้วยความคิดว่าเป็นผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูลและถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูลเรียกว่า พระพุทธ เพราะทำสัตว์ทั้งหลายให้ช่วยข้ามพ้นจากกันดารคือภพและเพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลายเรียกว่า พระธรรม เพราะทำสักการะทั้งหลายแม้จะเป็นของน้อยค่า แต่ผลที่ได้รับกลับไพบูลย์ด้วยอานิสงส์เรียกว่า พระสงฆ์^๔

รัตนตรัย พจนานุกรม ฉบับเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา คำวัดที่ชาวพุทธควรรู้ให้ความหมายไว้ว่าแก้ว ๓ ดวง แก้วสามประการ เป็นสิ่งประเสริฐ มีค่า และหาได้ยากสูงสุด เพราะประกอบด้วยคุณลักษณะและความดีโดยย่อคือ พระพุทธ รู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

^๑ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม ๑๘, หน้า ๑๓๑.

^๒ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๔๗, หน้า ๒๑.

^๓ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^๔ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๑๗, หน้า ๒๖๕.

พระธรรม รักษาผู้ประพฤติปฏิบัติมิให้ตกไปในที่ชั่วคือ มิให้ตกต่ำ พระสงฆ์ ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนเห็นผลแล้วสอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วย^๕

ดังนั้น พระรัตนตรัยจึงหมายถึง เครื่องนำทางที่ประเสริฐ ๓ ประการหรือ แก้ว ๓ ประการ เป็นสิ่งที่นับถือเคารพบูชาอันประเสริฐสูงสุด ๓ ประการของชาวพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ต่างอิงอาศัยกันเหมือนไม้ ๓ อย่างอันตั้งพิงกัน จะขาดเสียอันหนึ่งไม่ได้ โดยจิตตูปาทาว่า^๖ เป็นผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์ เกื้อกูลและถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูลเพราะทาสัตว์ทั้งหลายให้ช่วยข้ามพ้นจากกันดาร คือภพและเพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย และเพราะทาสักการะทั้งหลายแม้จะเป็นของน้อยค่า แต่ผลที่ได้รับกลับไพบูลย์ด้วยอานิสงส์^๗

๒.๒ องค์ประกอบของพระรัตนตรัย

พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คือองค์ประกอบของพระรัตนตรัย แม้มี ๓ แต่ก็เนื่องเป็นอันเดียวกันโดยเนื้อความ คือ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรมด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงแสดงธรรมสั่งสอน พระธรรมอันพระสงฆ์ได้ฟังได้ปฏิบัติตามแล้วดำรงรักษาไว้ พระสงฆ์ก็เป็นสาวกหรือศิษย์ของพระพุทธเจ้า ทั้ง ๓ นี้จึงต่างอิงอาศัยกัน เหมือนอย่างไม้ ๓ อันตั้งพิงกันอยู่ จะขาดเสียสักอันหนึ่งหาได้ไม่ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้ จึงรวมเรียกว่า พระรัตนตรัย แปลว่า หมวด ๓ แห่งพระรัตนะ เรียกว่า พระไตรรัตนก็ได้ แปลว่า พระรัตนะ ๓

ทุกคนคงมีความยินดีปลาบปลื้มใจ เมื่อได้รับของที่ชอบใจ หรือเมื่อได้รับความสำเร็จ เช่น เมื่อสอบไล่ได้จะยินดีปลาบปลื้มใจน้อยหรือมากก็แล้วแต่จะเป็นที่ชอบใจน้อยหรือมาก สิ่งที่ทำให้ยินดีปลาบปลื้มใจนี้แหละทำให้เกิดคำว่า รัตนะ ที่แปลว่า สิ่งที่ทำให้ยินดีปลาบปลื้มใจนั่นเอง แต่นิยมใช้เรียกของดีของวิเศษต่างๆ สัตว์พิเศษต่างๆ ตลอดจนคนดีพิเศษต่างๆ ก็เรียกว่า รัตนะ เพราะเป็นที่ยินดีปลาบปลื้มใจได้เป็นอย่างมาก ฉะนั้น รัตนะจึงเป็นสิ่งที่นิยมชมชอบ เป็นสิ่งมีค่ามากยอดเยี่ยมไม่มีสิ่งอื่นที่มีใช้รัตนะเสมอ ยากที่จะเห็นได้ เป็นของที่มีใช้คนต่างๆ จะใช้สอย ใครได้รัตนะมาจึงยินดีปลาบปลื้มใจ

ในภาษาไทยเรา มีคำแปลรัตนะที่เหมาะสมมากเหมือนกันว่าแก้วและมณีพรัตน์ (แก้ว ๙) ดังคำที่ผูกเรียกพระพุทธรูปอย่างคล้องจองกันมานานแล้วว่า เพชรดี (เพชรที่ ๑) มณีแดง(ทับทิม) เขียวใส แสงมรกต เหลืองใสสดบุษราคัม แดงแก่กำโกเมนเอก สีมอกเมฆนิลกาฬ มุกดาหารหมอกมัว แดงสลัวเพทาย สัณฐานสายไพฑูรย์ ถึงไม่ใช่เครื่องประดับ แต่เป็นส่วนยอดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บางทีไทยเราเรียกว่าแก้ว เช่นแก้วตา แก้วหู

รัตนะทั้งหลายในโลกนี้มีมาก ตามแต่จะนิยมเรียกกันในจำพวกสิ่งที่มีค่าสูงดังกล่าว ตั้งแต่ชนิดที่ยังมีเป็นสาธารณะทั่วไปได้จนถึงสิ่งที่เป็นของสาธารณะและที่เป็นของดีของวิเศษอย่างสูงสุดในโลก

^๕ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรม เพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ฉบับคำวัดที่ชาวพุทธควรรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๘๑๙.

^๖ ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายแห่งพระรัตนตรัย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๙.

^๗ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๑๑, หน้า ๔๐๙.

^๘ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๑๗, หน้า ๒๖๕.

ก็คือ จักรพรรดิรัตนะ รัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิ ๗ ประการ คือ จักรรัตนะ จักรแก้ว หัตถิรัตนะ ช้างแก้ว อัสสรรัตนะ ม้าแก้ว มณีรัตนะ มณีแก้ว อิตถิรัตนะ นางแก้ว คหปติรัตนะ ขุนคลังแก้ว ปริณายกรัตนะ นายแก้ว รัตนะ ๗ ประการนี้ เป็นเครื่องที่ให้นานที่มีอยู่เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ โดยความก็คือเป็นเจ้าโลก และเป็นเครื่องบำรุงรักษาบำรุงบำเรอพระเจ้าจักรพรรดิให้เป็นสุขสมบูรณ์เป็นอย่างที่สุด จึงเป็นยอดรัตนะในทางโลก แม้ในปัจจุบันตลอดถึงโลกอนาคต ใครจะเป็นเจ้าโลกได้แต่ผู้เดียวก็ต้องมีองค์อำนาจเป็นวัตถุ เป็นพาหนะ เป็นบุคคล ที่เป็นอย่างวิเศษยิ่งจนคนทั้งโลกพากันยินยอม ถ้ามีก็พอนับว่าเป็นจักรพรรดิรัตนะได้

กล่าวโดยทั่วไป รัตนะต่างๆ ไปทุกอย่างจะมีประโยชน์เป็นที่ยินดีพอใจก็เฉพาะแก่ผู้รู้จักคุณค่าเท่านั้น ถ้าไม่รู้คุณค่าจะเป็นรัตนะชนิดไหนก็ไร้คุณค่าเหมือนอย่างยื่นแก้วให้วานร โยนไข่มุกให้แก่สุกร ประดับอาภรณ์ให้แก่ตุ่น หรืออย่างไก่ได้พลอย ซึ่งสู้ได้ข้าวสารเม็ดเดียวไม่ได้ บางทีคนเราประดับอาภรณ์ให้แก่สัตว์เลี้ยงที่น่ารัก ก็เพื่อให้เราเองนั้นและเห็นว่างาม มิใช่เพื่อให้สัตว์เลี้ยงเห็นตัวเองว่างาม โดยที่แท้จึงเท่ากับประดับอาภรณ์เข้าที่ตัวเจ้าของเอง ฉะนั้น ความสำคัญของรัตนะทั้งปวง จึงอยู่ที่ปัญญาที่รู้จักคุณค่าของรัตนะ ปัญญาจึงเป็นรัตนะเองด้วย เป็นเหตุให้รู้จักรัตนะอื่นๆ ด้วย จึงมีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า ปัญญา นรานํ รตน^๙ ปัญญา เป็นรัตนะของนรชน

มนุษย์เป็นสัตว์โลก ชนิดที่มีปัญญาสูงกว่าสัตว์โลกด้วยกันชนิดอื่น จึงรู้จักว่าอะไรเป็นรัตนะ และรู้จักใช้รัตนะ เช่นรู้จักใช้เป็นอาภรณ์สำหรับประดับกายให้งดงาม และรู้จักรัตนะที่ยิ่งไปกว่าอาภรณ์ประดับกาย คือรัตนะที่อำนวยประโยชน์และความสุขที่ยิ่งไปกว่า เมื่อรู้จักรัตนะที่มีคุณค่าสูงขึ้นไปกว่า ก็อาจสละรัตนะที่ต่ำกว่าได้ ทั้งนี้ก็สุดแต่ใครจะมีปัญญารู้จักว่าอะไรเป็นรัตนะที่อุดม คือสูงสุดของตน

๒.๒.๑ พระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าเมื่อยังไม่ตรัสรู้พระธรรม ได้ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้รักความรู้ไฝหาความรู้แม้จะได้ทรงรับการทำนายว่าถ้าอยู่ครองฆราวาสจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ และทรงบริบูรณ์ด้วยรัตนะของฆราวาส ก็ทรงมีพระปัญญาเห็นว่า ยังมีรัตนะที่ดีพิเศษกว่า คือพระธรรม ซึ่งเป็นเครื่องปลดปล่อยทุกข์ของพระองค์เองและของโลก อันจะให้ประสบสุขอย่างยิ่ง จึงทรงสละรัตนะอื่นๆ ทั้งหมด ตลอดจนถึงจักรพรรดิรัตนะที่จะทรงได้รับ ทรงแสวงหาพระธรรมรัตนะจนทรงได้พบกับพระปัญญาแล้ว ทรงจำแนกธรรมรัตนะแก่โลกด้วยมีพระกรุณาเพื่อให้โลกได้พลอยหลุดพ้นจากทุกข์ประสบสุขอย่างยิ่งที่พระองค์ได้ประสบนั้น ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงเป็นรัตนะ คือแก้วดวงที่ ๑ ของโลก^{๑๐}

ชาวโลกซึ่งมีส่วนได้รับพระธรรมรัตนะ พากันนิยมนับถือพระองค์ว่าเป็นรัตนะ ทั้งในส่วนพระกาย ทั้งในส่วนพระจิต ในส่วนพระกายนั้น ปรากฏว่ามีคนเป็นอันมากนิยมในพระรูปลักษณะมหาบุรุษของพระองค์จนถึงกล่าวทำนายไว้ บางคนหลงใหลจนถึงออกบวชเพื่อจะได้ติดตามไปคอยเฝ้าดูอยู่อย่างใกล้ชิดเสมอ จนถึงพระพุทธเจ้าต้องตรัสอบรมว่า “ประโยชน์อะไรด้วยกายอันเน่านี ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” แม้เมื่อเสด็จปรินิพพานแล้วพระบรมสารีริกธาตุ พระสรีรังคาร ก็เป็นพระธาตุเจดีย์ที่เคารพบูชาอย่างสูง สถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระองค์ เป็นต้นว่าที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ทรงแสดงเทศนาครั้งแรก ที่เสด็จปรินิพพาน ตลอดจนถึงเครื่องบริขารที่ทรงใช้สอยก็เป็นบริโภคเจดีย์ที่เคารพ

^๙ ส.ส. ๑๕/๑๕๔/๕๐

^{๑๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายของพระรัตนตรัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๒.

อย่างสูงเหมือนกัน และยังพากันสร้างพระพุทธรูปเป็นอุทเทสิกเจดีย์เป็นที่เคารพบูชากันอีกมากมาย ด้วยเหตุนี้ พระกายจึงเป็นรัตนะ แต่เหตุที่สำคัญก็คือ เพราะพระกายเป็นที่อาศัยของพระจิตอันบริบูรณ์ด้วยพระคุณทั้งปวง กล่าวโดยย่อคือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ ด้วยเหตุนี้ พระจิตจึงเป็นรัตนะ พระพุทธเจ้าทรงมีพระกายและพระจิตบริบูรณ์ด้วยพระคุณทั้งปวงในส่วนพระองค์เองแล้ว ทรงแผ่พระคุณเหล่านี้ออกไปแก่โลกพร้อมด้วยพระธรรมที่ทรงสั่งสอน ยังโลกที่เป็นเวไนยนิกรให้ยินดีปลาบปลื้มในพระธรรม และพากันได้รับสุขประโยชน์ จึงทรงเป็นพระพุทธรัตนะของโลกดวงที่ ๑^{๑๑}

ความหมายของพระพุทธเจ้า^{๑๒}

ในพระพุทธศาสนา พุทธะ (ภาษาบาลี พุทธ แปลว่า "ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน") หมายถึงบุคคลผู้ตรัสรู้หรือยัสส ๔ แล้วอย่างถ่องแท้ ในชั้นอรรถกถา จำแนกพุทธะออกเป็น ๓ จำพวกด้วยกันได้แก่

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บาง ที่เรียกเพียง "พระพุทธเจ้า" คือบุคคลที่ตรัสรู้ด้วยตนเองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม ตามคัมภีร์ฝ่ายพุทธนั้น พระพุทธเจ้าพระองค์ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ (พระโคตมพุทธเจ้า) เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในบรรดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย

๒. พระปัจเจกพุทธะ,อีกอันหนึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า คือ บุคคลที่ตรัสรู้ด้วยตนเอง แต่มิได้สอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

๓. อนุพุทธะ คือบุคคลที่ตรัสรู้เนื่องด้วยคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ผู้ที่ตรัสรู้ด้วยเหตุนี้เรียกว่า พระสาวก

พระพุทธเจ้าในฐานะต่างๆ

พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงมีบทบาทในฐานะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์หลายประการด้วยกัน ดังนี้

พระพุทธเจ้าในฐานะบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์^{๑๓}

พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้า อันเป็นบุคคลผู้ประเสริฐหรือบุคคลสำคัญคนหนึ่งของโลก เสด็จอุบัติขึ้นเมื่อ ๘๐ ปีก่อนพุทธศักราช ในตระกูลกษัตริย์ ทรงต้องการพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงและช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ด้วย จึงเสด็จออกบวช แสวงหาสัจธรรมเพื่อพระชนม์ ๒๙ พรรษา และทรงค้นพบสัจจะธรรมเมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา

หลังจากนั้นได้ทรงประกาศหลักธรรมที่พระองค์ได้ค้นพบแก่หมู่ชน ยังประชาชนให้ดื่มน้ำอัมฤตคือพระสัทธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วด้วยพระปัญญาที่ยอดเยี่ยม ทรงเผยแผ่หลักคำสอนเป็นเวลา ๔๕ ปี เมื่อเห็นว่าพระธรรมวินัยของพระองค์แพร่หลายและตั้งมั่นแล้วจึงเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนมายุ ๘๐ พรรษา

พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นอัจฉริยะมนุษย์ หากพิจารณาถึงมนุษย์เท่าที่ประวัติศาสตร์ยอมรับว่าเคยเป็นมนุษย์ มีตัวอยู่จริงและเคยตายไปจริง ตั้งแต่สมัยเริ่มประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน ซึ่งกินเวลาประมาณหลายพันปีมานี้ เราจะมองไม่เห็นกษัตริย์องค์ใดในโลกที่ยอมสละความสุขส่วนพระองค์ เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติอย่างเช่นพระพุทธเจ้า

^{๑๑} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายของพระรัตนตรัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๗.

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายของพระรัตนตรัย, หน้า ๕๒.

^{๑๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายของพระรัตนตรัย, หน้า ๕๔.

หากมองให้สั้นเข้ามาอีก คือ ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ามาถึงปัจจุบันประมาณ ๒๕๐๐ ปีเศษนี้ ก็ยังไม่เคยมีกษัตริย์พระองค์ใดในโลกทรงกระทำได้อย่างพระพุทธเจ้า ที่ยอมสละความสุขแบบโลก ๆ เพื่อทรงแสวงหาธรรมและนำมาเป็นประโยชน์แก่โลก ไม่ว่าจะมองในด้านบริสุทธิ์ส่วนพระองค์ หรือในด้านการบำเพ็ญประโยชน์แก่มนุษยชาติ ในด้านสติปัญญาพระพุทธเจ้าของเราก็ทรงเป็นอัจฉริยะในด้านนั้น ๆ ทุกประการ ไม่มีใครเสมอเหมือน ในด้านความบริสุทธิ์พระองค์ก็ปราศจากกิเลสที่ทำให้เศร้าหมองทุกประการ

อัจฉริยภาพด้านการบำเพ็ญประโยชน์แก่มนุษยชาตินั้น เราจะเห็นได้ต่อเมื่อได้พิจารณาผลงานของพระองค์ว่า ผลงานของพระองค์แผ่ไพศาลมากเพียงใด ผลงานที่ยิ่งใหญ่มาจากความคิดที่ยิ่งใหญ่ และจิตที่ยิ่งใหญ่ คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นประโยชน์แก่มนุษยชาติทั่วโลกเป็นจำนวนมาก ลองนึกดูว่ามนุษย์ที่ได้รับคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วเว้นจากความชั่ว หนีจากความชั่ว ขึ้นจากความชั่ว รักษาตนไว้ไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว แล้วก้าวขึ้นสู่ทางที่ดี มีประมาณเท่าใด

พระพุทธเจ้า คือ ผู้ใช้ความเพียรพยายามค้นคว้าแสวงหาทางตรัสรู้ด้วยความเหนื่อยยากลำบากและทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ คือค้นพบความจริงอันเป็นทางแห่งความพ้นทุกข์แล้ว เป็นการทำให้พระองค์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ด้วยอำนาจกิเลสจนถึงความทุกข์ในสังสารวัฏ เข้าถึงความสุขที่สมบูรณ์ด้วยพระองค์เองแล้ว ถ้าหากว่าพระองค์จะหยุดอยู่เพียงแค่นั้น คือไม่ต้องไปดีนรณเหนื่อยยากในการไปสั่งสอนคนอื่น ก็ถือว่าได้กระทำคุณความดีส่วนพระองค์ให้เกิดขึ้น

แต่เนื่องจากพระองค์ไม่หยุดอยู่เพียงนั้น ได้ใช้เวลาอันยาวนานถึง ๔๕ ปี เสด็จเที่ยวจาริกสั่งสอนชาวโลก โดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากสว่พระองค์ พยายามชี้แจงแสดงเหตุ แสดงผล ให้ชาวโลกได้มีหลักชัยในการดำรงชีวิต เทียบสั่งสอนคนพาลให้กลายเป็นคนดี สั่งสอนคนดีให้เป็นพระอริยะ สั่งสอนพระอริยะให้เข้าถึงชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุด

การเสด็จไปแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าท่านนั้น บางครั้งต้องเผชิญกับอันตราย คำกล่าวให้ร้ายของบุคคลต่าง ๆ แต่เนื่องจากทรงมีพระกรุณาต่อชาวโลก จึงได้ทำงานนั้นด้วยความเอ็นดูอนุเคราะห์ต่อสัตว์โลก จนสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบันนี้ พระพุทธเจ้าจึงมีพระคุณต่อชาวโลกในฐานะ ที่ทรงตรัสรู้ดี รู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อน แล้วทรงสั่งสอนบุคคลอื่นให้รู้ตาม ให้ประพฤติตาม ให้ได้ความสุข ความเจริญตามควรแก่การปฏิบัติ

รวมความว่าพระพุทธเจ้าคือแบบอย่างของบุคคลผู้มีความเพียรพยายามและมุ่งมั่นในการฝึกพัฒนาตนเองจนประสบความสำเร็จในชีวิต และถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตสู่สังคม ทรงเป็นอัจฉริยะมนุษย์ผู้มีความเสียสละอันยิ่งยวด ด้วยการยอมสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มวลมนุษยชาติ

พระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาของพระพุทธศาสนา^{๑๔}

พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ บุคคลผู้มีความเพียรพยายามและเต็มเปี่ยมไปด้วยความมุ่งมั่น ในอันที่จะพ้นจากความทุกข์และช่วยมนุษยชาติให้พ้นตามไปด้วย แต่ในฐานะที่ทรงเป็นพระศาสดาของพระพุทธศาสนา คือ ผู้แสวงหาความจริงอันเป็นกฎ

^{๑๔} พระอาจารย์สิงห์ ขนตยาคโม, พระไตรสรณคมน์, (สมุทรปราการ : ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๔๕.

ธรรมชาติ และนำมาเผยแพร่สั่งสอนแก่ชาวโลก และก่อตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นเพื่อเป็นสังคมตัวอย่าง และสังคมในอุดมคติ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระธรรมวินัย คือ พระพุทธศาสนาต่อมา

ภารกิจการก่อตั้งและประดิษฐ์ฐานพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นมรดกแก่มวลมนุษยชาติ จึงเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ เป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่มวลมนุษยชาติ สามารถสรุปภารกิจของพระองค์ในฐานะที่เป็น พุทธตถจริยา ได้ดังนี้

(๑) ภารกิจด้านการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ ตามปณิธานที่ทรงตั้งไว้ ตลอดเวลาอันยาวนานที่ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อพระโพธิญาณ เมื่อทรงข้ามพ้นทุกข์ด้วยพระองค์เองแล้ว ก็ทรงมีพระมหากรุณาช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นตามไปด้วย โดยการชี้แนะแนวทางให้ฝึกฝนอบรมตนเอง ตามหลักพระธรรมคำสอนที่พระองค์ทรงแสดงไว้

(๒) ภารกิจด้านการวางรากฐานแห่งกุศลธรรม คือการสร้างนิสัยปรับพฤติกรรมให้ดีขึ้น ในกรณีคนที่แสร้งหรือฝักใฝ่ไม่ได้ เป็นคนที่หยาบเข้าไปด้วยโมหะอวิชชาเกินกว่าที่จะเข้าถึงธรรมได้ในปัจจุบัน พระองค์จะย่อท้อและทอดทิ้งเขาเหล่านั้น ดังเช่นกรณีของพระเทวทัต ซึ่งพระพุทธองค์ทรงทราบด้วยพระญาณก่อนแล้วว่าพระเทวทัตจะมุ่งทำลายพระองค์และกระทำความเสียหาย แต่ก็ไม่ทรงบวชให้ด้วยทรงเห็นว่า การบวชประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา เป็นความดีงามพอที่จะขัดเกลาและปลูกฝังอุปนิสัยสันดานให้แก่พระเทวทัตได้เป็นอย่างดี

(๓) ภารกิจด้านการบริหารพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงก่อตั้งคณะสงฆ์ขึ้นเป็นตัวอย่างแก่สังคม รวมทั้งตั้งสถาบันพุทธบริษัทอื่นอีก คือ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ทรงเตรียมการพัฒนากุศลการทางพระพุทธศาสนาให้มีความพร้อมที่จะสืบทอดเจตนารมณ์ของพระองค์ในการสร้างประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติ และเป็นแบบอย่างชีวิตที่ได้สัมผัสความสะอาด สว่าง สงบอย่างแท้จริง

นอกจากนั้นแล้วหากศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาโดยการวิเคราะห์ให้ดีแล้วเราจะพบเห็นร่องรอยการบริหารพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ดังนี้^{๑๕}

(๑) ด้านสติปัญญา ทรงบัญญัติกฎหมายหรือพระวินัยบนพื้นฐานจากชาวบ้าน ความเชื่อ คตินิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี และการยอมรับจากสงฆ์ว่าการบัญญัติเช่นนั้นเป็นการดี พระวินัยหรือกฎหมายของพระองค์จึงบัญญัติในท่ามกลางสงฆ์ พระสงฆ์ยอมรับเป็นมติเอกฉันท์ โดยอาศัยเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเหตุประกอบในการบัญญัติพระวินัย

(๒) ด้านการบริหาร ทรงกำหนดหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการปกครองลดหลั่นกันลงไป จากการว่ากล่าวตักเตือนกันเองไปจนถึงอาจารย์ อุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส พระมหาเถระต่าง ๆ พระองค์เองทรงอยู่ในฐานะ สังฆบิดา คือ เป็นเหมือนพระบิดาของพระสงฆ์ทั้งปวง ทรงอุปถัมภ์ด้วยพระมหากรุณาอย่างสูงต่อพระสงฆ์และทรงเปลี่ยนพระองค์ไปตามเหมาะสมตามควรแก่บุคคลนั้น ๆ คือ อาจเป็นกัลยาณมิตร พ่อ สหาย ครู ศาสตรา โดยทรงยึดหลัก ยกย่องคนที่ควรยกย่องในเรื่องที่ควรยกย่อง ตำหนิคนที่ควรตำหนิในเรื่องที่ควรตำหนิ

(๓) ด้านตุลาการ ทรงกำหนดขึ้นเป็นคณะวินัยธรสำหรับทำหน้าที่พิจารณา สอบสวน ตัดสินปัญหาทางพระวินัย โดยท่านผู้รับตำแหน่งนี้จะต้องประกอบด้วยความรู้ ความประพฤติ เข้าใจงานอัน

^{๑๕} พระอาจารย์สิงห์ ขนตยาคโม, พระไตรสรณคมน์, (สมุทรปราการ : ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๔๗.

เป็นหน้าที่ของตนดี ไม่มีอคติต่อใคร ๆ ต้องให้ความสำคัญแก่การกระทำมากกว่าผู้ประทำ บางเรื่องก็ทรงวินิจฉัยปัญหาด้วยพระองค์เอง

รวมความว่าการบริหารปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ทรงใช้ระบบธรรมาธิปไตย คือทุกอย่างจะมีจุดนัดพบกันที่ความถูกต้องตามธรรม ถึงแม้จะฟังเสียงชาวบ้านด้วย สังคมด้วย แต่จะฟังและยอมรับเฉพาะเสียงที่เป็นธรรมเท่านั้น ไม่ได้ทำไปตามกระแสของใคร ๆ

คุณของพระพุทธเจ้า ๒ นัย^{๑๖}

พระคุณของพระพุทธเจ้าตามปกติแล้วสามัญชนไม่อาจพรรณนาได้หมดสิ้น เพราะเป็นสิ่งที่คุณจะต้องสามารถสัมผัสพระคุณด้วยใจของตนเอง จึงจะสามารถรู้เห็นพระคุณของพระพุทธเจ้าชัดเจนตามความเป็นจริงได้

พระพุทธเจ้าในฐานะมนุษย์ผู้มีศักยภาพในการพัฒนาสูงสุด และเป็นแบบอย่างของมนุษย์ทั่วไปในการใช้ความเพียรพยายาม มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง และทรงมีพัฒนาการสูงสุดในความเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยคุณ ๓ ประการ คือ

๑. คุณของพระพุทธเจ้า ๓ ประการ^{๑๗}

๑. พระปัญญาคุณ

พระปัญญาคุณ คือ พระพุทธคุณบวว่า สมมาสมพุทโธ, โลกวิทู และ พุทโธ อันหมายถึงพระปัญญาของพระพุทธองค์ ปัญญาคือความรู้ เป็นปัญญาที่ผ่านการปฏิบัติพัฒนามาจนสามารถจัดสรรพหิเลสต่าง ๆ ให้จางไป คลายไป บรรเทาไป จนถึงสามารถดับได้ด้วยสิ้นเชิงในที่สุด พระปัญญาคุณจึงหมายถึงพระปัญญอันยอดเยี่ยม สามารถช่วยชี้ทางให้สัตว์ทั้งหลายพ้นทุกข์ได้จริง

๒. พระบริสุทธิคุณ

พระบริสุทธิคุณ คือ พระพุทธคุณบวว่า อรหํ, วิชชาจรณสมปนโน และ ภควา อันหมายถึง ความบริสุทธิหมดจดของพระองค์ หมายถึงความบริสุทธิที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากปัญญาที่ทำหน้าที่ขจัดอวิชชา ทำให้ภายในใจของท่านเหล่านั้นตื่นจากอำนาจของความหลง ความเขลา ที่เรียกกันว่าการหลับไหล หลงไหล เลื่อนไหลไปตามกระแสของกิเลสที่เป็นอาการของอวิชชา กล่าวคือการตื่นจากกิเลสนิทรา ความหลับเพราะอำนาจของกิเลส ซึ่งเป็นการตื่นในขณะที่ยังตื่นอยู่

นอกจากนั้นแล้ว พระวิสุทธิคุณหรือพระบริสุทธิคุณ ยังหมายรวมถึงการที่ทรงบริสุทธิจากกิเลสทั้งหลาย ไม่มีสิ่งเศร้าหมองในพระทัยเลย

๒. พระมหากรุณาธิคุณ

พระมหากรุณาคุณ คือ พระพุทธคุณบวว่า อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ, สตถา เทวมนุสสานิ และ สุคโต อันหมายถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ในโลก

กรุณา คือ ความแช่มชื่นเบิกบาน เป็นอาการของจิตที่กำลังของปัญญามากพอต่อการขจัดกิเลสออกไป ทำให้โลกทัศน์ของบุคคลนั้นมีปัญญารู้เท่าทันความจริงของชีวิต หรือรู้

^{๑๖} พระอาจารย์สิงห์ ขนตยาคโม, พระไตรสรณคมน์, (สมุทรปราการ : ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๓๐.

^{๑๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายแห่งพระรัตนตรัย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๓.

ตามความเป็นจริง ทำให้มองคน มองสัตว์ ด้วยการยอมรับนับถือเป็นสิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว การรับฟังข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของคนอื่น

ที่สำคัญคือตนเองพร้อมจะยอมรับและพัฒนาปัญญาขึ้น จนใจบริสุทธิ์จากความรู้สึก เป็นเราเป็นเขา แต่กลับมองว่า โลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน ทำให้มองชีวิตทุกชีวิตเป็นพวกพ้อง เดียวกัน คือ เป็นเพื่อนร่วมโลก ร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน ทำให้มีจิตใจเมตตาเอ็นดู ต่อคนสัตว์ทั้งหลาย พร้อมที่จะทำสิ่งอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและอำนวยความสุขให้แก่เพื่อน ร่วมโลกตามกำลังความสามารถ

๒. คุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ^{๑๘}

พุทธานุภาพ คือ อานุภาพของพระพุทธเจ้า ซึ่งเผยอานุภาพผ่านพุทธคุณ ๙ ประการ ได้แก่ บทสวดพุทธคุณที่ชาวพุทธสวดใหญ่รู้จักกันดีในนามวาทอธิปโส ซึ่งเป็นบท สรรเสริญ คุณของพระพุทธเจ้า คือ

๑. อรหัง ทรงเป็นพระอรหันต์ ไกลจากกิเลส
๒. สัมมาสัมพุทธโ ทรงเป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
๓. วิชชาจะระณะสัมปันโน ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
๔. สุคะโต ทรงเป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
๕. โลกะวิทู ทรงเป็นผู้รู้แจ้งโลก
๖. อเนกุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ ทรงเป็นนายสารถิผู้ฝึกบุรุษได้อย่างไม่มีใคร ยิ่งกว่า
๗. สัตถา เทวะมะนุสสาณัง ทรงเป็นพระบรมครูของเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๘. พุทโ ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม
๙. ภาวะวา ทรงเป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์/ทรงเป็นผู้มีโชคดี^{๑๙}

พุทธคุณทั้ง ๙ บท มีความหมายดังต่อไปนี้

พุทธคุณบทที่ ๑ อรหัง

พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระอรหันต์ เพราะมีคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ไกลจากกิเลส ทำลายกิเลสที่เป็นส่วนบุญและบาปได้หมดสิ้น
๒. เป็นผู้หักล้างแห่งสังสารจักร^{๒๐} ทำลาย อวิชชา ตัณหา อุปาทานและกรรม อันเป็นต้นตอแห่งสังสารจักรได้
๓. เป็นผู้ไม่ต้องการมีความลับที่จะต้องปิดบังซ่อนเร้นหรือไม่ทำชั่วในที่ลับและที่แจ้ง
๔. เป็นผู้ควรรับปัจจัยที่ผู้ศรัทธานามถวาย^{๒๑}

^{๑๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายแห่งพระรัตนตรัย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗.

^{๑๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรค เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๒๒๙.

^{๒๐} สังสารจักร แปลว่า การท่องเที่ยวเกิดในภพต่างๆ ของสัตว์โลก ซึ่งการวนเวียนในสังสารวัฏนี้ มีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน และกรรม เป็นต้นเหตุ.

^{๒๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๙๐.

คุณสมบัติเหล่านี้แสดงถึงพระบริสุทธิคุณของพระพุทธเจ้า การได้กราบไหว้ เคารพบูชาผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส ย่อมทำให้เป็นผู้มีความสุขความเจริญ

พุทธคุณบทที่ ๒ สัมมาสัมพุทธโ

พระพุทธเจ้าทรงได้นำมาว่า สัมมาสัมพุทธโ เพราะทรงค้นพบสัจธรรมด้วยพระองค์เอง มิได้อาศัยใครอื่นเป็นครูบาอาจารย์ พระองค์จึงกล้าประกาศต่อมวลมนุษย์ว่าเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ

พุทธคุณบทที่ ๓ วิชาจรณสัมปันโน

พระพุทธเจ้าทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ คำว่า “วิชา” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงวิชาความรู้ต่างๆ ไปตามความเข้าใจของสามัญชน แต่หมายถึงคุณวิเศษที่เกิดจากการตรัสรู้ พระองค์จึงสมบูรณ์ด้วย วิชา ๓ และวิชา ๘ ประการ คือ

วิชา ๓ ประกอบด้วย

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้
๒. จุตูปปาตญาณ หรือ ทิพจักขุญาณ มีตาทิพย์
๓. อาสวักขยญาณ ทำลายกิเลสได้หมดสิ้น^{๒๒}

วิชา ๘ ประกอบด้วย

๑. วิปัสสนาญาณ ญาณในวิปัสสนา
๒. มโนมยทิ ฤทธิ์ทางใจ
๓. อิทธิวิธี หรือ อิทธิวิธะ แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ
๔. ทิพโสต ฟังเสียงทิพย์ได้
๕. เจโตปริยญาณ รู้ใจคนอื่น
๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้
๗. ทิพจักขุ เห็นรูปทิพย์
๘. อาสวักขยญาณ ลั่นกิเลสทั้งมวล^{๒๓}

ด้วยอานุภาพแห่งวิชาของพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์หยั่งรู้กรรมของสัตว์ นำไปสู่การแก้ปัญหาของสรรพสัตว์ได้

พระพุทธเจ้านอกจากจะทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาดังกล่าวแล้ว ยังสมบูรณ์ด้วยจรณะธรรม ๑๕ ประการคือ

๑. มีศีล
๒. สำรวมอินทรีย์ทั้งหก
๓. รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร
๔. ประกอบความเพียรของผู้ตื่นอยู่เสมอ
๕. มีศรัทธา
๖. มีความละเอียดต่อความชั่ว
๗. เกรงกลัวความชั่ว

^{๒๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม ๑, หน้า ๑๙๘.

^{๒๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า

- ๘. เป็นพหูสูต
- ๙. มีความเพียร
- ๑๐. มีสติสมบูรณ์
- ๑๑. มีปัญญา
- ๑๒. ปฐมฌาน
- ๑๓. ทุตติยฌาน
- ๑๔. ตติยฌาน
- ๑๕. จตุตถฌาน^{๒๔}

ด้วยอานุภาพแห่งจรรยาธรรมเหล่านี้จึงทำให้ผู้ที่เห็นพระองค์เกิดศรัทธาปสาทะ เคารพยำเกรง เกิดปีติสุข และเป็นตบะ เป็นเดชะ เปลี่ยนศัตรูเป็นมิตร เปลี่ยนจากร้ายกลายเป็นดี

พุทธคุณบทที่ ๔ สุกโต

พระพุทธเจ้าทรงได้ชื่อว่า “สุกโต” เพราะคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- ๑. พระองค์เสด็จไปด้วยหนทางอันงาม ทางเสด็จที่วานี้ได้แก่ อริยมรรค ๘ ประการ โดยสรุปได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา
- ๒. พระองค์เสด็จไปสู่ที่อันสะอาด สว่าง สงบ กล่าวคือ นิพพาน
- ๓. พระองค์เสด็จไปถูกต้อง คือ ชีวิตของพระองค์ดำเนินไปสู่ความบริสุทธิ์ ไม่ย้อนกลับสู่กองกิเลสอีก
- ๔. พระองค์ตรัสวาจาที่ดี หมายถึงว่าพระพุทธเจ้าไม่ตรัสวาจาเหลวไหล ไม่ตรัสคำเท็จ

ด้วยอานุภาพแห่งความเป็นสุกโตของพระพุทธเจ้า ทุกแห่งที่พระองค์เสด็จไปจะบังเกิดความสุข ความสวัสดิ์มงคลอย่างมหัศจรรย์

พุทธคุณบทที่ ๕ โลกวิทู

พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งโลก ๓ ประเภท คือ

- ๑. สังขารโลก คือ ทรงรู้สภาพที่ปัจจัยปรุงแต่งทุกชนิดที่ปรากฏในภพ ตัวอย่างเช่น ชันธ ๕ आयตนะ ๑๒ โลกธรรม ๘ และ ธาตุ ๑๘
- ๒. สัตว์โลก คือ ทรงรู้สภาพอริยาคัยของหมู่สัตว์ทุกประเภทว่าคนนั้นมีนิสัยอย่างนั้นมีประวัติในอดีตอย่างนี้เป็นต้น
- ๓. โอกาสโลก คือ ทรงรู้สถานที่เป็นที่อาศัยของสัตว์ทั้งมวล ซึ่งมีอยู่ ๓๑ ภูมิคือ อบาย ๔ มนุษย์ ๑ สวรรค์ ๓ ชั้น รูปพรหม ๑๖ ชั้น และอรุพพรหม ๔ ภูมิที่อยู่ของสัตว์ทั้ง ๓๑ แห่งนั้น แบ่งออกได้สองประเภท คือ

- ๑. ทิสสมานกาย พวกที่เห็นได้ด้วยตามนุษย์ หรือ สัตว์
- ๒. อทิสสมานกาย พวกที่พยมองไม่เห็นด้วยตามนุษย์

มนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน จัดเป็นพวกทิสสมานกาย นอกจากนั้นจัดเป็นพวกอทิสสมานกายทั้งหมด พวกนี้เวลาเกิดก็เกิดมาลอยๆ เวลาตายก็หายไปทั้งหมดโดยไม่มีร่างทิ้งไว้ให้เห็น

^{๒๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม ๑, หน้า ๑๙๘.

เพราะเหตุที่พระองค์ทรงรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ โลก พระองค์จึงทรงทราบความเป็นไป และความทุกข์ของสรรพสัตว์ และทรงแผ่พระมหากรุณาธิคุณไปยังหมู่สัตว์ทั้ง ๓ โลก ทั้งแก่มนุษย์ อมนุษย์ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ด้วยเหตุนี้ พุทธานุภาพจึงแผ่ไพศาลไปสู่โลกทั้ง ๓ โลก เพื่อเป็นนาถะที่พึ่งของสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์

พุทธคุณบทที่ ๖ อนุตตรโอรุ ปุริสทัมมสารถิ

พระพุทธเจ้าได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศิลปะในการสอนคนให้ยอมเชื่อฟัง และยอมปฏิบัติตาม คำสอนได้อย่างยอดเยี่ยม พระองค์ยังเป็นยอดแห่งกัลยาณมิตรหาผู้เสมอเหมือนได้ยาก แม้แต่คนนั้นจะดูร้ายพระพุทธเจ้าก็สามารถที่จะใช้วิธีการแยบคายปราบให้สิ้นพยศจนได้ ตัวอย่างเช่น การปราบโจรองคฺลิมาล การปราบสัจจกนิครนถ์ แม้สัตว์เดรัจฉานเช่น ช้าง นาคา ศิริก็สามารถปราบให้หมดพยศร้ายได้เช่นกัน ในการฝึกนั้น พระองค์ทรงใช้ทั้งพระเดช สำหรับข่มผู้ที่ควรข่มด้วยพุทธานุภาพ และใช้พระคุณยกย่องผู้ควรยกย่อง ด้วยพุทธานุภาพ ข้อนี้ทำให้พระองค์สามารถพลิกสถานการณ์ที่เลวร้ายกลายเป็นดี ทำให้คนชั่วกลายเป็น กัลยาณชน และเป็นอริยชน และเปลี่ยนแปลงความทุกข์ความเดือดร้อนของสัตว์ให้เป็น ความสุขสงบได้อย่างมหัศจรรย์

พุทธคุณบทที่ ๗ สัตถา เทวมนุสสานัง

พระพุทธเจ้าเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ ทรงเป็นครูที่ดี และทรงเป็นบรมครูผู้ ประเสริฐทรงสั่งสอนมนุษย์ให้รู้จักประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ภพหน้า และประโยชน์ สูงสุดคือนิพพาน และได้ทรงสอนให้รู้จักเฉพาะประโยชน์เท่านั้น ยังทรงสอนให้รู้จักแนวทาง ที่จะได้รับประโยชน์เหล่านั้น นอกจากนั้นพระพุทธเจ้ายังเป็นครูของพวกทิพยอีกด้วย การ เป็นบรมครูผู้ประเสริฐสั่งสอนเทวดาและมนุษย์นั้น ทรงใช้ทั้งวิชา ๓ และวิชา ๘ เป็น เครื่องมือ และในกระบวนการสอน ทรงใช้พุทธานุภาพอันเปี่ยมล้นด้วยพระมหาเมตตา พระ มหากรุณาด้วยอาศัยพุทธานุภาพข้อนี้ พระองค์จึงทรงกำหนดพุทธกิจเพื่อโปรดสรรพสัตว์ใน แต่ละวันไว้อย่างชัดเจน

พุทธคุณบทที่ ๘ พุทธโธ

พระพุทธเจ้าทรงได้ชื่อว่า พุทธะ คือ ทรงเป็นผู้ตื่นจากการถูกครอบงำด้วยอวิชชา พระองค์เป็นผู้ค้นพบสัจจะทั้งปวงในสากลพิภพ และยังสั่งสอนให้สาวกให้รู้สัจจะที่พระองค์ ค้นพบนั้นอีกด้วย ด้วยอานุภาพข้อนี้ หากเปล่งอุทานออกมาหรือภาวนาด้วยความเคารพ ศรัทธาและมีจิตใจที่แน่วแน่ที่บริสุทธิ์ สามารถป้องกันภัยอันจะเกิดจากการเบียดเบียนของ อมนุษย์ได้

พุทธคุณบทที่ ๙ ภาควา

พระพุทธเจ้าได้ชื่อว่า ภาควา เพราะทรงเป็นผู้กำจัดกิเลส ที่จะนำไปเกิดในภพทั้งสาม คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ ทรงจำแนกธรรมในการสั่งสอนที่งามในเบื้องต้น งามใน ท่ามกลาง และงามในเบื้องปลาย สัจธรรมเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงค้นพบและทรงนำมาเปิดเผย เพราะฉะนั้น พระองค์จึงอยู่ในฐานะเป็นผู้ให้ความสว่างแก่ผู้อื่น พระองค์จึงได้พระนามว่า “ภาควา” ชาวล้านนามีความเชื่อว่า พุทธานุภาพแผ่ด้วยตบะและเดชที่ช่วยปกป้องคุ้มกันให้ รอดพ้นจากภัยต่าง ๆ และเพราะพุทธานุภาพที่เปี่ยมด้วยพระมหาเมตตา พระมหากรุณาจะ เกื้อหนุนให้ประสบกับความสุขความเจริญเหมือนอายุวัฒนกุมาร

๒.๒.๒ พระธรรม

พระธรรมหรือธรรมะ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รวมถึงคุณงามความดี บ่อเกิดแห่งคุณความดี เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรมแล้ว ได้มีพระกรุณาแสดงพระธรรมสั่งสอนแก่โลก พระธรรมจึงเป็นสมบัติอันเลิศล้ำที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่โลก^{๒๕}

ธรรมะ แปลว่าทรงไว้ หมายถึงทรงตัวเอง คงตัวอยู่เสมอ และรักษาคนที่มึธรรมไว้ให้เป็นไปตามธรรม ธรรมะจึงเป็นกฎธรรมชาติที่คงอยู่ตัวเสมอ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมก็คือได้ทรงค้นพบกฎธรรมชาติของโลกที่นำไปให้ออกไปหรือให้พ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวง

ความหมายของพระธรรม

พระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นกฎธรรมชาติที่คงตัวอยู่เสมอใครจะค้นพบหรือไม่ธรรมก็ยังมีเป็นธรรม คือเป็นกฎธรรมดานั้นเอง แต่เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบพระธรรมก่อนใครๆ แล้วทรงนำพระธรรมออกมาแสดงเปิดเผย ชาวโลกจึงได้พลอยรู้พระธรรมตามพระพุทธเจ้า จึงนับพระธรรมเป็นรัตนดวงที่ ๒ ของโลก

พระธรรมเป็นรัตนะ เพราะมีสาระ(แก่นสาร) ล้วนๆ ไม่มีสักหน่อยหนึ่งในพระธรรมที่ไร้สาระ พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมดังกล่าวในรูปศาสนา คือคำสั่งสอนเป็นสูตรปฏิบัติอย่างมีระเบียบเป็นประมวลระบบของชีวิตทั้งหมด เป็นประทีปส่องให้เห็นความจริงทุกแง่ทุกมุมของชีวิตของตนเองเป็นคำสั่งสอนที่เพียงพอกับเรื่องของชีวิตของคนทุกๆ คนอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และทุกๆ บทของตัวพระธรรมเปี่ยมไปด้วยพระกรุณาของพระพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมเมื่อใด ก็ได้รับพระกรุณาของพระพุทธเจ้า ที่ประทับอยู่ในพระธรรมเมื่อนั้นทุกครั้งทุกคราไป เพราะเหตุดังกล่าวนี้นี้ พระธรรมจึงเกี่ยวข้องกับตัวเราเองโดยตรง เพราะเรื่องของตัวเราเองนี้แหละที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเป็นพระธรรมสั่งสอนกลับไปให้แก่ตัวเราทุกๆ คน เหมือนอย่างประทานกระจกเงา ให้ส่องดูตัวเพื่อจะให้เห็นภาพตัวแล้วแก้ไขตกแต่งตัว หรือเหมือนอย่างประทานประทีปโคมไฟสำหรับส่องให้มองเห็นทางจึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าเหมือนได้ทรงมีพระเนตรมองเห็นตลอดหมด ใครจะทำ พูด คิดอย่างไร ทรงเห็นตลอด และทรงสั่งสอนว่า อย่างนี้ไม่ดีอย่าทำนะ อย่างนี้ดีให้ทำเถิด ดังนี้ เป็นต้น เหตุฉะนี้ ใครประพฤติตามพระธรรมที่ทรงสั่งสอนจึงไม่มีที่จะเสีย ไม่มีจะตกต่ำ มีแต่จะดีขึ้นเจริญขึ้นโดยส่วนเดียว พระธรรมล้วนมีสาระอย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์ทุกๆ ด้าน ไม่มีเลยที่จะไร้สาระ จึงเป็นที่ยินดีปลาบปลื้มใจสำหรับคนที่ได้ฟังพระธรรม ได้ปฏิบัติพระธรรม ได้ประสบสาระในพระธรรม พระธรรมจึงเป็นรัตนดวงที่ ๒

พระธรรมในฐานะต่างๆ

พระธรรมของพระพุทธเจ้ามีบทบาทในฐานะต่างๆ หลายประการด้วยกัน ดังนี้

พระธรรมในฐานะหลักธรรมชาติและหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิต^{๒๖}

ธรรมะ คือสภาพที่ทรงไว้ ประครองไว้ กล่าวคือพระธรรมจะทรงผู้ปฏิบัติไว้ไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่ว “พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในทางที่ชั่วหรือโลกที่ชั่ว นำความมีดีออก หรือนำออกไปเสียซึ่งความมีดบอด”

^{๒๕} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายแห่งพระรัตนตรัย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

^{๒๖} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายแห่งพระรัตนตรัย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๘.

พระธรรมเป็นสมบัติสำหรับประดับใจให้งดงาม บำรุงใจให้วัฒนะ (เจริญ) ทำให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ ให้เป็นกัลยาณชน ให้เป็นอารยชนและให้อยู่เป็นสุขสงบ เปรียบดังโคมะสมบัติเครื่องบำรุงร่างกายและชีวิตให้เจริญเติบโต ให้ดำรงอยู่ และอารมณ์สมบัติเครื่องประดับตกแต่งร่างกายให้งดงาม แต่พระธรรมเป็นเครื่องบำรุงจิตใจและประดับใจให้งดงาม

พระธรรมที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมถึงคุณงามความดี บ่อเกิดแห่งคุณความดี คือสมบัติอันล้ำค่าที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่โลก เป็นสมบัติสำหรับประดับใจให้งดงาม บำรุงใจให้วัฒนะ (เจริญ) ทำให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ เป็นกัลยาณชนและเป็นอารยชน

รวมความว่าพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่บุคคลได้ประพฤติปฏิบัติตามข้อที่ทรงแสดงไว้ คืออะไรที่ทรงสอนให้รู้ไว้เขาก็ได้รู้สิ่งนั้น อะไรที่ทรงสอนให้ละเว้นไม่กระทำเขาก็ละเว้น อะไรที่สอนให้ลงมือประพฤติปฏิบัติเขาก็ได้ประพฤติปฏิบัติตาม และด้วยการประพฤติปฏิบัติตามธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นี้เอง ธรรมะก็จะทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันรักษาบุคคลเหล่านั้นไว้

เหมือนกับร่มใหญ่ที่ป้องกันคนไม่ให้เปียกฝนในเวลาที่ฝนตก ธรรมะที่บุคคลประพฤติปฏิบัติดีก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ย่อมคุ้มครองป้องกันบุคคลนั้นเอาไว้ไม่ให้มีเวรภัย และไม่เบียดเบียนกัน ให้มีความสุขกายสบายใจ จนถึงหลุดพ้นจากความทุกข์ในที่สุด คุณของพระธรรม คือ รักษาผู้ปฏิบัติเอาไว้ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

ผู้นับถือพระพุทธศาสนานับว่าเป็นผู้มีอิสระและโชคดีที่สุด เพราะพระพุทธศาสนาให้เสรีภาพในการค้นหาเหตุผลเต็มที่ ไม่ต้องการให้ใครเชื่ออย่างมกมาย และหลักการของพระพุทธศาสนา มีอยู่ว่า พระธรรมซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เพราะเชื่อมั่นว่าธรรมะเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว

ศาสตราจารย์สงสอนศาสนาจะเป็นผู้เด่นได้รับความนิยมนับถือของประชาชนทุกกาลสมัย ก็ต้องอาศัยที่คำสั่งสอนนั้นมีเหตุผล ทนต่อการเพ่งพินิจและการสอบสวนของผู้มีปัญญา ทั้งอาจอำนวยผลดีจริงแก่ผู้ปฏิบัติตามด้วย ถ้ามีแต่เพียงประวัติว่าศาสตราจารย์ผู้นั้นมีฤทธิ์เดชเป็นอัศจรรย์ต่าง ๆ แต่คำสั่งสอนไม่สมเหตุผลผลก็ยากที่จะมีใครเชื่อถือได้

การจะเป็นคนดีหรือมีความสุขนั้น ประการสำคัญอยู่ที่การกระทำหรือความประพฤติของบุคคลนั้น ๆ ผู้นั้นจะทำดีหรือประพฤติดียอมเป็นผลแห่งการสั่งสอนดี มีเหตุผลเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้น ทางพระพุทธศาสนาจึงยกย่องคำสั่งสอนที่ดีว่าประเสริฐกว่าฤทธิ์เดช และผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่แท้จริง หาได้นับถือพระพุทธเจ้าเพราะเหตุฤทธิ์เดชไม่ หากแต่นับถือเพราะได้พิจารณาเห็นว่าคำสั่งสอนของพระองค์ดีเลิศจริง มีเหตุผลจริง และพระองค์ทรงบำเพ็ญเป็นตัวอย่างในทางที่ดีจริงมาแล้ว

พระธรรมในฐานะที่เป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา^{๒๗}

สาระสำคัญของพระพุทธศาสนาอยู่ที่การแสดงผล สั่งสอนคนให้ดับทุกข์ได้เป็นประมาณ ดังจะเห็นได้จากการที่ยกย่องบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติชอบว่า ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยบูชาอันเลิศกว่าการบูชาด้วยอามิส มีรูป เทียน ดอกไม้ เป็นต้น อันแสดงว่าพระพุทธเจ้ามุ่งให้ผู้นั้นปฏิบัติเพื่อความพ้น

^{๒๗} เมธี เมธีสถิตินนท์, “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๐.

ทุกข์มากกว่า การดีแต่กราบไหว้ ไม่ฝึกตนให้ดีขึ้น เพราะผลที่มุ่งหมายนั้นมีใช้อยู่ที่การกราบไหว้อ่อนวอน แต่ขึ้นอยู่กับประพฤติปฏิบัติหรือการกระทำด้วยตนเอง

ธรรมที่ประพฤติดีแล้วนำมาซึ่งความสุข

พระธรรมย่อมจะทรงไว้ คือ รักษาไว้ซึ่งผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว หมายความว่าเมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนที่เรียกว่าธรรมแล้ว พระธรรมจะเป็นเครื่องมือหรือเป็นกลไกสำหรับการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ในความหมายนี้พระธรรมจึงมีลักษณะเป็นเครื่องช่วยป้องกันผู้ปฏิบัติไม่ให้กลายเป็นคนชั่ว นำมาซึ่งประโยชน์และความสุขแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม

อย่างไรก็ตามที่ว่าพระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติตามนี้ ผู้ปฏิบัติจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามพระพุทธานุญาตว่า อัมโม สัจจโน สขมาหาติ ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมจะนำความสุขมาให้ กล่าวคือ ต้องปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามธรรม และการประพฤติธรรมถูกต้องแล้วได้รับผลจากการปฏิบัตินี้ เป็นอาการที่ผู้ประพฤติปฏิบัติและตั้งมั่นอยู่ในธรรมจะเห็นได้ด้วยตนเอง เหมือนการกินยาที่ถูกกับโรคที่เราเป็น ก็จะได้เห็นคุณค่าของยา เห็นคุณค่าของธรรม แต่ทั้งนี้ต้องตระหนักว่าต้อง ประพฤติดี ปฏิบัติถูกต้อง (สัจจโน) หากปฏิบัติไม่ถูกต้องก็เหมือนกินยาผิด กินยาผิดมีโทษฉันทใด การปฏิบัติธรรมไม่ถูกต้องก็มีโทษฉันทนั้นเหมือนกัน

คุณค่าและประโยชน์ของพระธรรม^{๒๘}

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าชื่อว่า สวากขาตธรรม แปลว่า ธรรมอันพระองค์ตรัสดีแล้ว โดยอธิบายว่าพระองค์ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ ไม่แสดงธรรมด้วย ความเดา หรือ ความคาดคะเน กล่าวคือ

(๑) ทรงค้นคว้าทดลองจนรู้แจ้งชัดด้วยพระองค์เอง แล้วจึงได้แสดงแก่พุทธบริษัท

(๒) ทรงแสดงธรรมมีเหตุผลที่ผู้ฟังอาจตรองตามเห็นจริงได้โดยไม่ต้องอาศัยเทวดา หรือสิ่งลึกลับ

(๓) ทรงแสดงธรรมเป็นอัจฉริยะ ที่ผู้ฟังอาจนำไปประพฤติปฏิบัติตามแล้ว ได้รับผลควรแก่การปฏิบัติ

โดยนัยดังกล่าวนี้จึงปรากฏว่าธรรมะของพระองค์คงทนต่อการเพ่งพิสูจน์ของผู้มีปัญญา และพระองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็นตัวอย่างมาแล้ว ทั้งสาวกของพระองค์ก็ประพฤติตามได้โดยไม่ใช่อะไรเหลือวิสัย การที่บางคนใจร้อนประพฤติเพียงเวลาเล็กน้อย จะให้ได้ผลมากดังปรารถนานั้นจึงเป็นการเข้าใจผิด เพราะหากมองตามความเป็นจริงแล้วการปฏิบัติบ่อยย่อมได้ผลน้อย การปฏิบัติเพียงเวลาอันสั้นก็เป็นธรรมดาที่จะไม่เห็นผล ไม่ประสบความสำเร็จ

เปรียบเหมือนการหุงอาหาร พอนำภาชนะตั้งไฟไม่ทันเดือดก็ต่วนยกลง อาหารจะสุกได้อย่างไร การทำความดีนั้นต้องให้มีความดีมากพอที่จะปราบความชั่วได้ คือ ต้องมีดียิ่งกว่าชั่วจึงจะปราบกันลง เหมือนน้ำที่จะดับไฟ ถ้าน้ำน้อยไม่สมส่วนกับไฟก็ดับไฟไม่ได้

คนที่ใจร้อนอยากเห็นผลแต่ไม่สร้างความดีให้เพียงพอ นั้น เมื่อปรารถนาจะได้โดยง่ายและสะดวกสบายมากขึ้นก็ต้องใช้วิธีอื่น มีการอ่อนวอนเช่นสรวงให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อำนาจให้บ้าง เทียวหาหมอ

^{๒๘} เมีธี เมีธีสถิตนันท, “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๗.

ดูเรื่องโชคชะตาบ้าง เป็นต้น ดังนั้น ผู้ตั้งอยู่ในเหตุผลย่อมรู้จักพิจารณาและพากเพียรกระทำตนให้บรรลุผลที่มุ่งหมาย ไม่ใช่เผลอคิดฝันแต่จะให้ได้ด้อย่างลอย ๆ

คุณของพระธรรมนั้นท่านจำแนกไว้ ๖ ประการคือ^{๒๙}

(๑) สวากขาตธรรม ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว หมายความว่าถูกต้องแล้ว ไม่ต้องเขียนขึ้นมาใหม่ พุทธบริษัทผู้ศึกษาเป็นแต่เพียงอธิบายขยายความ หรือพูดให้ตรงตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ก็เพียงพอกับการที่จะระงับดับทุกข์ เพราะพระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว

บางคนอาจบอกว่าอริยสัจ ๔ น่าจะเอาสมุทัยขึ้นก่อนเพราะสมุทัยเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรจะแสดงเหตุก่อนผลคือทุกข์ ดังนั้น ควรเรียงใหม่เป็น สมุทัย ทุกข์ มรรค และนิโรธ เป็นต้น แต่หากถือตามที่ว่าพระธรรมพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ไม่ต้องสลับข้อ ไม่ต้องเพิ่มเติม เพียงแต่เรียนรู้ตามที่ท่านทรงสั่งสอนไว้ ปฏิบัติตามเท่าที่ปรากฏ หากไม่ได้ผลค่อยมาพิจารณา แต่ถ้ายังไม่ปฏิบัติตามผลก็ไม่เกิด

(๒) สันติภูมิโก บุคคลผู้ปฏิบัติจะเห็นได้ด้วยตนเอง หมายความว่าธรรมะที่ทรงสอนสามารถตรงตามให้เห็นจริงได้ ไม่ต้องเชื่อตาม ๆ กัน แสดงถึงคุณลักษณะเริ่มแรกที่ใครจะสนใจระดับศึกษา ก็อาจสอบสวนตนเห็นดีเห็นชอบด้วยตนเองก่อน

นอกจากนั้นแล้วสันติภูมิธรรมหมายความว่าถึงการเห็นได้ในปัจจุบัน กล่าวคือใครปฏิบัติตามจะเห็นผลได้เองในปัจจุบัน ไม่ต้องรอคอยถึงชาติหน้า

การเห็นได้ด้วยตนเอง ๓ ระดับ

คำว่า เห็นได้ด้วยตนเอง หมายความว่าธรรมะของพระพุทธเจ้าที่แสดงแก่ผู้ฟัง อันผู้ฟังย่อมเห็นได้ เข้าใจได้ด้วยตนเอง เพราะมีเหตุผลที่คิดใคร่ครวญพิจารณาตามได้ และผู้ใดเมื่อได้ตรอง

ตามจนเห็นจริงด้วยใจของตนเองแล้วผู้นั้นชื่อว่าไม่เชื่อต่อผู้อื่น ผู้ที่ยังเชื่อต่อผู้อื่นก็เพราะยังไม่เห็นเอง เปรียบเหมือนคนที่ยังดูเวลาที่หน้าปัทมนาฬิกาไม่เป็น ก็ต้องเชื่อตามคนที่สอนให้ดูต่อเมื่อดูเป็นเองจึงรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องคอยเชื่อคนอื่น

ระดับปริยัติ

เพราะเหตุที่พระพุทธศาสนาต้องการคนในลักษณะดังกล่าวนี้ จึงพยายามสั่งสอนให้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาก่อนแล้วจึงเชื่อ เพราะเมื่อใช้ปัญญาพิจารณาแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าตนเชื่อ เพราะมีเหตุผล และเชื่อเพราะเห็นจริงด้วยตนเอง ไม่ใช่เพราะพระพุทธเจ้าสอนให้เชื่อ แต่เป็นความเห็นด้วยตนเองหรือ สันติภูมิขั้นปริยัติ คือ การศึกษาหาความรู้

การเห็นด้วยตนเองเกิดขึ้นได้ ๒ ทาง คือ

(๑) การอาศัยความฉลาดของตน ไม่ต้องมีใครสั่งสอน

(๒) ต้องอาศัยผู้อื่นชี้แจงให้ฟัง

^{๒๙} เมธี เมธีสถิตนันท, “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกาสสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๔๖.

บุคคลผู้เห็นด้วยตนเองโดยอาศัยปัญญาของตนส่วนมากเป็นการเห็นเฉพาะเรื่อง แต่ผู้ที่เห็นด้วยตนเองอย่างถึถ้วนทุกประการ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนผู้ที่เห็นเพราะการชี้แนะจากผู้อื่นนั้น อาจศึกษาและค้นคว้าให้รู้เห็นได้มากน้อยตามต้องการ

สันติวิถีธรรม คือ ธรรมที่ตนเห็นด้วยตนเอง ต้องให้คนอื่นคอยว่ากล่าวอยู่เสมอ แต่บางคนยังนับว่าดี คือเมื่อได้ฟังคำว่ากล่าวตักเตือนแล้วก็พิจารณาเห็นจริงด้วยตนเองและไม่ทำอีก การที่บิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตรธิดา การที่ครูอาจารย์แนะนำจรรยา มารยาท แก่ศิษย์ และการที่พระพุทธเจ้าประทานพระพุทธโอวาทในเรื่องศีลธรรมแก่พุทธบริษัท ก็ด้วยมุ่งหมายว่าบุคคลนั้น ๆ แม้ไม่รู้การที่ควรและไม่ควร ตลอดจนความรู้สึกรับผิดชอบอื่น ๆ ด้วยตนเอง แต่เมื่อได้ฟังคำสั่งสอนก็จะได้พิจารณาคำสอนนั้นให้เข้าใจในเหตุผลแล้ว เว้นสิ่งที่ควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำ

ระดับปฏิบัติ

ในทางปฏิบัติพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพุทธบริษัทให้เตือนตนด้วยตนเอง อันเป็นการสอนให้ตั้งตนเป็นโจทย์ตัวเอง ฟ้องตนเองเป็นจำเลยต่อผู้พิพากษาคือตนเอง ไม่ต้องรอให้ร้อนถึงคนอื่นมาคอยตักเตือนพร่ำเพรื่อ จะได้อบรมสั่งสอนตนให้ดำเนินไปแต่ในทางดีงาม คนโดยมากมักมองข้ามตนไปหรือถ้ามองบ้างทางที่ก็เข้ากับตัวเอง จึงไม่เห็นตามความเป็นจริง

ในการพิจารณาตนนั้นถ้านำหลักธรรมเป็นตราพิจารณาแล้ว ตนเองดีเลวแค่ไหน ตนนั้นแลย่อมรู้ดีกว่าคนอื่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมุ่งให้คนรู้จักตนเอง แล้วแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น นี่คือลักษณะของสันติวิถีธรรม คือ ธรรมที่รู้เห็นได้ด้วยตนเองในทางปฏิบัติ

ระดับปฏิเวธ

ธรรมที่เป็นสันติวิถีในทางปฏิเวธ คือ การได้รับผลแห่งการปฏิบัตินั้น เมื่อปฏิบัติไปได้ผลอย่างไรทางกาย วาจา ใจ ตัวเรารู้เห็นได้ด้วยตนเองอีก เคยมีพราหมณ์ปริพาชกไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่าธรรมะที่เป็นสันติวิถี คือ เห็นได้ด้วยตนเองนั้นเป็นอย่างไร พระองค์ตรัสตอบทั้งในส่วนชั่วและในส่วนดีว่า บุคคลอันความกำหนัด ความขัดเคือง ความหลงครอบงำแล้ว ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่น ย่อมได้รับความทุกข์ใจ ย่อมประพฤติดุจจริตทางกาย วาจา ใจ และย่อมไม่รู้ประโยชน์ตน ประโยชน์คนอื่นตามเป็นจริง

ในทางตรงกันข้ามเมื่อละความกำหนัด ความขัดเคือง ความหลงได้แล้ว ไม่ได้ได้รับความทุกข์ใจ ไม่ประพฤติดุจจริตทางกาย วาจา ใจ และย่อมรู้ประโยชน์ตน ประโยชน์คนอื่นตามเป็นจริง แม้เมื่อชาณุส-โสณิพราหมณ์ มาทูลถามถึงเรื่องนิพพานที่เห็นได้ด้วยตนเองก็ตรัสตอบทำนองนี้ อันแสดงว่ากิเลสมีอยู่หรือละได้แล้ว ตลอดจนผลที่เกิดในลำดับแห่งความมีกิเลส และการละกิเลสได้เป็นอย่างไรตนก็รู้เห็นได้ด้วยตนเองทั้งสิ้น นี่คือลักษณะของสันติวิถี คือ ธรรมที่เห็นได้ด้วยตนเองทางปฏิเวธ คือการได้รับผล

ความเห็นได้ด้วยตนเองทั้งทางปริยัติ คือ การศึกษา ทางปฏิบัติ ทางปฏิเวธ อันเป็นคุณลักษณะที่ดีแห่งคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นสวากขาตธรรม คือ ธรรมที่ตรัสไว้ดีแล้ว มีอยู่ในผู้ใด ผู้ขึ้นชื่อว่ามีศรัทธาด้วยปัญญาของตน ไม่ต้องเชื่อตาม ๆ คนอื่น เป็นคนมีหลัก มีเหตุผลในการนับถือศาสนา การพิจารณาแล้วอบรมตนให้เป็นเช่นนั้น จักนำมาซึ่งความสุขสงบแห่งตนและบุคคลอื่นที่อยู่ใกล้

รวมความว่าพระธรรมเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติจะเห็นได้เอง กล่าวคือเห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งใครปฏิบัติตามจะเห็นได้เอง และเห็นได้ในปัจจุบัน หมายความว่าธรรมะแต่ละหมวดที่ทรงแสดงว่าถ้า

ปฏิบัติแล้วจะเกิดผลแก่ผู้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง หากลองปฏิบัติทดสอบดูก็จะเห็นผลจริงตามที่พระพุทธเจ้ากล่าวสอนไว้

(๓) อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาล คือ ไม่ล้าสมัย กล่าวคือพระธรรมเป็นความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และแสดงไปตามความจริงนั้น เมื่อเป็นความจริงจึงไม่ต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม หรือความชอบใจของใคร เพราะเป็นของทันสมัยอยู่ในตัวแล้ว ไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงไปช้านานสักเพียงใดก็ตาม

พระธรรมทันสมัยอยู่ตลอดเวลา^{๓๐}

จนบัดนี้ก็ยังไม่มีใครสามารถดัดแปลงแก้ไขหลักธรรมของพระพุทธเจ้าได้ เพราะของท่านทันสมัยอยู่เสมอ ข้อที่ควรสังเกตประการหนึ่ง คือ พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มีคุณลักษณะอันแปลกกว่าคำสอนทั้งปวงของชาวโลก ซึ่งต้องคอยเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ กล่าวคือในสมัยหนึ่งเคยสอนไว้อย่างหนึ่ง ต่อมาได้ค้นพบความรู้ใหม่ ๆ ก็ต้องแก้ไขของเดิม และเมื่อค้นได้อะไรใหม่ ๆ อีก ก็ต้องแก้ไขสั่งสอนกันใหม่อีก แม้ประเพณีนิยมต่าง ๆ ประจำชาติและภาษาอันคนทั้งหลายสั่งสอนประพดิสืบ ๆ กันมา เมื่อล่วงกาลผ่านสมัยก็หมุนเวียนเปลี่ยนไปไม่สิ้นสุด การกระทำที่ถือว่าน่าละอายในสมัยโบราณ อาจกลายเป็นของสาธารณนิยมว่าทันสมัยในกาลปัจจุบัน

หากเปรียบด้วยการเดินทาง วิทยาการทางโลกก็เป็นเหมือนการเดินทางไปยังไม่ถึงจุดมุ่งหมายปลายทางที่กำหนด ต้องค้นหาหนทาง ต้องแก้ไขความเข้าใจผิดอยู่ตลอดเวลา หรือจะเปรียบด้วยการค้นหาของจริง ก็ยังค้นไม่พบของที่จริงแท้ จึงยังต้องค้นหาต่อไปไม่รู้จบ

พระพุทธเจ้าทรงค้นพบของจริงแท้อันเป็นอริยสัจจะหรือบรมสัจจะแล้ว เมื่อทรงนำของจริงอันเป็นที่สุดแห่งการค้นคว้ามาแสดงแก่ประชาชน ธรรมะของพระองค์จึงมีคุณลักษณะอันพิเศษ ได้สมัญญาว่า อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาลเวลา ไม่ต้องดัดแปลงแก้ไขเปลี่ยนไปมาเหมือนวิทยาการและขนบประเพณีแห่งชาวโลก สิ่งที่ต้องแก้ไขนั้นเพราะยังไม่เป็นของจริง เมื่อเป็นของจริงแล้วก็ไม่ต้องแก้ไข การที่ยังต้องแก้ไข การที่ยังต้องเดินทางก็เพราะยังไม่ถึงที่สุด เมื่อถึงที่สุดแล้วก็หยุดได้ ไม่ต้องเดินต่อไปอีก

ธรรมะของพระพุทธเจ้ายังทันสมัยอยู่เสมอ ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งกาลเวลา ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์นำความจริงมาสั่งสอน หลักธรรมนั้นมีเหตุผลอันอาจพิสูจน์พิจารณาได้ และเป็นของไม่ตาย ยั่งยืนอยู่ทุกกาลสมัย แต่จะอำนวยผลได้ก็เฉพาะผู้ปฏิบัติตาม กล่าวคือธรรมะของพระพุทธเจ้า แม้จะแสดงเรื่องความจริง แสดงเรื่องทางไปสู่ความจริง แต่ก็สำคัญที่ผู้ดำเนินตามว่าจักปฏิบัติตามดังที่ทรงสั่งสอนหรือไม่ ถ้าไม่ปฏิบัติตามแล้ว เมื่อมิได้บรรลุผลที่มุ่งหมาย ก็มีใช้ความผิดของพระองค์ผู้ชี้ทาง

“พราหมณ์ สมมติว่าบุรุษคนหนึ่งมาขอให้ท่านบอกทางไปยังเมืองราชคฤห์ ท่านก็ได้ชี้บอกทางที่จะไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดิภาพ แต่บุรุษคนนั้นไปผิดทางจึงไม่ถึงเมืองราชคฤห์

^{๓๐} เมีธี เมีธีสถิตินนท, “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณวินัยปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๑.

บุรุษคนที่สองถามทางจากท่านเช่นเดียวกันและได้รับคำแนะนำนั้นจากท่าน เขาเดินไปตามที่ท่านชี้แนะและไปถึงเมืองราชคฤห์โดยสวัสดิภาพ

ในทำนองเดียวกันนั้นแหละพราหมณ์ พระนิพพานก็มีอยู่ หนทางนำไปสู่พระนิพพานก็มีอยู่ สาวกของเราตถาคตบางจำพวก ได้รับคำแนะนำและฝึกฝนจากเราแล้ว สามารถบรรลุพระนิพพานได้ แต่บางจำพวกไม่สามารถบรรลุ ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกหนทางเท่านั้น”

กล่าวโดยสรุป พระธรรมเป็น อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาล กล่าวคือ พระธรรมทันสมัยอยู่เสมอ ไม่ล้าสมัย เพราะพระธรรมเป็นเรื่องของความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบความจริงแล้วนำมาเปิดเผยแก่โลก พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิดความจริงเหล่านั้นก็ยังคงมีอยู่ เป็นอยู่อย่างนั้น

พระธรรมที่ว่าเป็นอกาลิโก คือทันสมัยอยู่ตลอดเวลาหมายความว่า พระธรรมเป็นความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ มิใช่เรื่องราวที่ประดิษฐ์คิดขึ้น ความจริงไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ตัวอย่างในทางโลก เช่น เมื่อทำให้น้ำมีอุณหภูมิถึงร้อยองศาเซลเซียส น้ำนั้นก็เดือด เมื่อลดอุณหภูมิลงถึงศูนย์องศา น้ำนั้นก็กลายเป็นน้ำแข็ง การทำให้น้ำเดือดหรือให้น้ำเป็นน้ำแข็ง ผู้ทำจะเป็นนายกรัฐมนตรีหรือเป็นคนธรรมดาที่อ่านหนังสือไม่ออก ถ้าทำถูกต้องก็ทำให้น้ำเดือดหรือเป็นน้ำแข็งได้เหมือนกันหมดไม่เลือกชั้นวรรณะ

ในทางธรรมพระพุทธเจ้าตรัสว่าความทะยานอยากทำให้เกิดทุกข์ ใครก็ตามพยายามลดความทะยานอยากลงมากเท่าใดก็มีทุกข์น้อยลงเท่านั้น มีความทะยานอยากมากเท่าใดก็มีทุกข์เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ความจริงนี้ย่อมไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา

(๔) เอหิพัสสโก ควรเรียกให้มาดู คือ เมื่อมีเหตุผลดี ปฏิบัติแล้วได้ผลจริง ก็ไม่ต้องซ่อนเร้นปกปิด หรือกลัวการพิสูจน์ทดลอง ควรแก่การเรียกร้องให้มาดู เมื่อเป็นของจริงและทันสมัยอยู่เสมอแล้ว ก็ควรเปิดเผยแก่คนทุกชั้นทุกวัย เพื่อให้ผู้นั้นได้เห็นความดีงามแห่งพระธรรมอย่างใกล้ชิด

พระธรรมเป็นสิ่งที่ควรเข้าไปพิสูจน์^{๓๑}

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีดีพอที่จะเปิดเผยและเรียกให้มาดูได้ ทั้งไม่หวงห้ามการพิจารณาเทียบเคียงกับคำสอนของศาสนาอื่น นั่นก็คือผู้ศึกษาพระพุทธศาสนามีโอกาสเต็มที่ที่จะตรวจสอบหลักธรรม เทียบเคียงกับศาสนาอื่นโดยไม่ต้องกลัวถูกปรับให้ตกนรก

คำว่า ควรเรียกให้มาดู หมายความว่าได้ทั้งการดูด้วยตาภายนอก คือ ตาเนื้อ และตาภายใน คือ ปัญญา การดูด้วยตาภายนอก เช่น ดูว่าผู้ไม่มีศีลธรรมเป็นผู้ทำความชั่วอย่างไร เสรยผลอย่างไร ส่วนผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นผู้งามในทางจรรยา มารยาท เป็นผู้หาความสุขได้อย่างไร และการดูด้วยตาภายในคือปัญญานั้น ได้แก่การไตร่ตรองสอบสวนหาเหตุผลในหลักธรรม คำสอนนั้นว่า มีส่วนที่ดีอันควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร หรือปฏิบัติตามแล้วก็ตรวจตราด้วยปัญญา ดูผลของการปฏิบัตินั้น

^{๓๑} เมธี เมธีสถิตินนท์, “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘.

พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ควรเข้ามาศึกษาเรียนรู้ ควรเรียกให้มา
ดู และถ้าดูที่คนอื่นยังไม่ถนัดก็ให้ดูที่ตนเอง จะได้สอนตนได้ด้วยว่าทุกคนรวมทั้งตนเองต้องการธรรมะ

พระพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้ธรรม พระองค์ทรงค้นพบความจริงอันสูงสุด และมีได้
ทรงบังคับให้ผู้ใดเชื่ออย่างงมงายในคำสอนของพระองค์ ความมีเหตุมีผลของพระธรรมคำสอนของ
พระพุทธเจ้า อยู่กับการเปิดโอกาสให้มีการสอบสวนอย่างถี่ถ้วนในทุกขั้นตอนแห่งวิถีทางไปสู่การตรัสรู้
เพื่อที่จะเข้าใจสภาพแห่งปรากฏการณ์ทั้งปวง จำเป็นจะต้องอาศัยปัญญาญาณกำกับตลอดสาย

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอน ชาวกาลามะ ผู้อาศัยอยู่ในเกสปุตตนิคม ใน
ราชอาณาจักรหรือแคว้นโกศล ถึงทำที่อันเหมาะสมเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา ที่รู้จักกันในชื่อว่า กาลามสูตร พระองค์ตรัสว่า^{๓๒}

- (๑) อย่าเชื่อหรือถือเอาสิ่งใด ๆ เพียงการฟังตาม ๆ กันมา
- (๒) อย่าเชื่อเพียงที่ถือสืบกันมา
- (๓) อย่าเชื่อเพียงข่าวลือ
- (๔) อย่าเชื่อโดยอ้างตำรา
- (๕) อย่าเชื่อโดยนิกเดา
- (๖) อย่าเชื่อโดยการคาดคะเน
- (๗) อย่าเชื่อเพียงตรึกคิดไปตามอาการ
- (๘) อย่าเชื่อเพียงเพราะตรงกับความคิดเห็นของตน
- (๙) อย่าเชื่อเพียงเพราะน่าเชื่อถือ
- (๑๐) อย่าเชื่อเพียงเพราะว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา

โดยทรงสอนชาวกาลามะให้พิจารณาทุกสิ่งด้วยตนเองอย่างถี่ถ้วนว่า

เมื่อใดท่านรู้ด้วยตนเองว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ดี นักปราชญ์ดีเตียน เมื่อรับไว้และปฏิบัติแล้ว
จะนำไปสู่ภัยอันตราย ก็จงสละทิ้งเสีย ในทางตรงกันข้าม เมื่อท่านทราบด้วยตนเองว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ถูกต้อง
เตียน นักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อรับไว้และปฏิบัติแล้ว จะนำไปสู่ประโยชน์และความสุข ก็จงรับไว้
ปฏิบัติ

โดยสรุปพระธรรมเป็นสิ่งที่ควรเรียกให้มาดู เพราะพระธรรมทนต่อการเพ่งพินิจ ทน
ต่อการพิสูจน์ ในลักษณะเดียวกันกับที่เรามีทองแท้ เพชรแท้ ยิ่งพิสูจน์ก็ยิ่งเห็นความเป็นทอง เป็น
เพชร พระธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของความจริงในธรรมชาติ และพร้อมที่จะให้ผู้สนใจศึกษา
ได้ใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวนแล้วจึงตกลงใจเชื่อ (come to see not come to believe) จึงเรียก
ให้มาดูด้วยตนเอง หากจะเชื่อและปฏิบัติตามคงไม่ใช่เพราะคนอื่นบอก แต่เชื่อโดยสนิทใจเพราะได้
สัมผัสด้วยตนเอง มีตนเองเป็นพยาน

(๕) โอปนยิโก ควรน้อมเข้ามาในตน คือ เมื่อควรเรียกให้มาดูแล้ว ก็ควรนำมา
ประพฤติปฏิบัติ เพียงแต่เรียกให้มาดูเท่านั้นบางทีก็อาจไม่เกิดผล เพราะดูแล้วก็อาจผ่านไป หรือสนใจ
เฉพาะเวลาดู เสร็จแล้วก็สนใจอย่างอื่นต่อไป เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้เกิดผลแท้ต้องลงมือปฏิบัติ
เรียกว่าน้อมเข้ามาในตนซึ่งมีวิธีปฏิบัติได้หลายระดับ

^{๓๒} อภ. ดิก. ม. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๑๗๙-๑๘๔.

พระธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาในตน หรือน้อมตนเข้าไปหาธรรม ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรม ไม่แยกตนออกจากธรรมและไม่แยกธรรมออกจากตน ในลักษณะที่ว่าให้ตนเป็นที่พึ่งและมีธรรมเป็นที่พึ่ง กล่าวคือ ตนที่จะพึ่งแก่ตนได้ต้องเป็นตนที่มีธรรม

(๖) ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ อันผู้รู้พึงทราบเฉพาะตน เหมือนการกินอาหาร ผู้กินย่อมรู้สีกอิมเฉพาะตน จะกินแทนหรืออิมแทนกันไม่ได้ เป็นลักษณะของผลที่ได้รับ คือ เมื่อปฏิบัติถูกต้องตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วก็ได้รับผล ในการได้รับผลนั้น ผู้ปฏิบัติจะรู้แจ้งด้วยตนเอง เป็นการรู้แจ้งจำเพาะตน ไม่เกิดความลังเลสงสัยในผลที่ ปรากฏนั้นต่อไปอีก

พระธรรมเป็นสิ่งที่วิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน กล่าวคือผู้มีธรรม ตีมารสแห่งธรรมแล้ว ย่อมจะรู้ได้เฉพาะตนว่ารสแห่งธรรมเป็นอย่างไร เหมือนการกินอาหารผู้กินย่อมรู้รสอาหารเองว่าเป็นอย่างไร

คุณของพระธรรมอิกนัย

พระธรรมที่พระพุทธเจ้าค้นพบนั้น คือหลักสัจธรรมความจริงแท้ หรือกฎเกณฑ์ความจริงแท้ของธรรมชาติ พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบแล้วนำมาเปิดเผยต่อมวลมนุษย สำหรับการปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ผู้ใดหวังความสุขในชีวิตของตัวเองก็ต้องนำคำสอนนั้นไปปฏิบัติ ธีมมานุภาพเกี่ยวเนื่องกับธัมมคุณ ๖ ประการ คือ

๑. สวากขาโต ภาคะวะตา ธมโม พระธรรมเป็นธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
๒. สันทิฏฐิโก เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง
๓. อะกาลิโก เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และเห็นแจ้งได้โดยไม่จำกัดกาลเวลา
๔. เอหิปัสสิโก เป็นสิ่งที่ควรกล่าวชักชวนผู้อื่นให้มาพิสูจน์ดู
๕. โอปะนะยิโก เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาปฏิบัติด้วยตัวเอง
๖. ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน^{๓๓}

ธัมมคุณบทที่ ๑ สวากขาโต

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วนั้น หมายถึง พระธรรมที่พระองค์สอนนั้นเป็นสัจธรรมความจริงแท้ไม่คลาดเคลื่อน อิกนัยหนึ่ง โลกุตตรธรรมชื่อว่าสวากขาตธรรมเพราะตรัสปฏิบัติเหมาะสมแก่นิพพาน และตรัสนิพพานเหมาะสมแก่ปฏิบัติ โลกุตตรธรรมในที่นี้ได้แก่มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ รวมเรียกว่า โลกุตตรธรรม ๙ ผู้เข้าสู่กระแสแห่งโลกุตตรธรรม ๙ นี้ ย่อมได้สัมผัสอานุภาพแห่งพระธรรม แม้ผู้ยังไม่สามารถเข้าถึงเพียงสาธยายให้เกิดธัมมานุสสติก็ก่อให้เกิดผล คือความสุขสงบได้ เพราะความเชื่อในธัมมานุภาพข้อนี้ ชาวล้านนาจึงจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีในการสืบชะตาอย่างละ ๙ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่พิธี

ธัมมคุณบทที่ ๒ สันทิฏฐิโก

สัจธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ผู้รู้จะเห็นได้เอง มีความหมาย ๔ นัย คือ

^{๓๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรค แปล ภาค ๑, หน้า ๒๘๗.

๑. พระอริยบุคคลผู้กำจัดกิเลสแล้วเท่านั้นจึงจะทราบว่ากิเลสส่วนไหนละได้แล้วส่วนไหนยังเหลืออยู่ ผู้อื่นจะไม่ทราบการกำจัดกิเลสของผู้อื่น

๒. พระอริยบุคคลผู้ได้บรรลุโลกุตตรธรรมทั้ง ๔ แล้ว ย่อมพ้นจากการเชื่อผู้อื่น สามารถเห็นได้ด้วยตัวเอง

๓. พระอริยะทั้งหลายชนะกิเลสทั้งมวลได้ด้วยความเห็นชอบ

๔. โลกุตตรธรรมเป็นภาวะที่ควรสนใจ^{๓๔}

ธัมมคุณบทที่ ๓ อกาลิโก

สังจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ดีแล้วให้ผลไม่เลือกกาลเวลา คือ โลกุตตรธรรม ๔ ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ และนิพพาน ๑ ย่อมให้ผลไม่เลือกกาลเวลา ผลย่อมเกิดขึ้นจากเหตุอันสมควร เมื่อปฏิบัติสมควรแล้วอริยมรรคย่อมเกิดทันใด เมื่ออริยมรรคเกิดแล้วอริยผลย่อมเกิดตามมา ด้วยเหตุนี้โลกุตตรธรรมจึงเป็นอากาลิโกธรรมที่เหมาะสมกับทุกกาลทุกสมัย ทุกสถานที่ซึ่งเป็นความมหัศจรรย์ประการที่ ๓ ของพระธรรม

ธัมมคุณบทที่ ๔ เอหิปัสสิโก

สังจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ดีแล้ว สามารถพิสูจน์ได้ มีความหมาย ๒ นัยคือ

๑. เพราะเป็นความจริงตลอดเวลา จึงควรเพื่อเรียกมาพิสูจน์ให้เห็นจริง

๒. เพราะบริสุทธิ์ผุดผ่อง ควรดูควรสนใจ ซึ่งตรงกันข้ามกับของหมิ่นของไม่สะอาด ไม่เหมาะที่จะเรียกให้ใครมาดู

สังจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเป็นความจริงแท้ จึงทนต่อการพิสูจน์ นี่เป็นความมหัศจรรย์ของพระธรรมประการที่ ๔

ธัมมคุณบทที่ ๕ โอปนยิโก

พระธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ หากต้องการให้เกิดผลจริง ต้องพิสูจน์ด้วยการน้อมเข้ามาเพื่อการปฏิบัติ สังจธรรมความจริงไม่อาจจะเข้าถึงได้ด้วยการตั้งความหวังโดยไม่ได้นำเนินตามมรรควิธีที่ถูกต้อง เมื่อต้องการพิสูจน์ผลหรือตรวจสอบผลที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ก็ต้องดำเนินตามมรรควิธีที่พระองค์ทรงชี้แนะไว้ จึงจะสามารถบรรลุผลคือความสุขสงบเย็นได้แท้จริง ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยการอ้อนวอน แต่เข้าถึงได้ด้วยการน้อมนำมาปฏิบัติ

ธัมมคุณบทที่ ๖ ปัจจัตถัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ

สังจธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ ผู้มีปัญญาารู้แจ้งเห็นผลจริงได้เฉพาะตนเป็นการยืนยันว่าผู้ใดปฏิบัติ ผู้นั้นจะได้รับผลของการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจะได้ลิ้มรสผลของการปฏิบัติ เมื่อเห็นผลจริงจากการวิจัยด้วยการปฏิบัติด้วยตนเอง ก็ย่อมคลายความสงสัยในธรรมคุณและก็จะเป็นผู้หนึ่งที่ช่วยยืนยันผลการวิจัย หรือการตรัสรู้สังจธรรมความจริงแท้ของพระพุทธเจ้า นี่เป็นความมหัศจรรย์ประการที่ ๖ ของธรรมคุณ

กรณีอายุวัฒนกุมารและผู้ร่วมพิธีได้อยู่ท่ามกลางกระแสของธัมมานุภาพตลอดเวลา ๗ วัน ๗ คืน ส่งผลให้อายุวัฒนกุมารรอดพ้นจากการถูกอมนุษย์เบียดเบียน ด้วยอิทธิพลคติความเชื่อนี้ชาวล้านนาจึงนิมนต์พระสงฆ์สาธยายธรรมคุณ เพื่อหวังให้เกิดความสวัสดีมงคลในพิธีสืบชะตา

^{๓๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสัทธิมรรค เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๒๒๙.

ในขณะที่ทำพิธีสืบทอดกันผู้ร่วมพิธีต่างก็น้อมกายน้อมใจเข้าสู่พระธรรม ไม่มีการกระทำการทุจริต วจี ทุจริต และมโนทุจริต จึงเป็นกระบวนการประพฤติกุศลธรรมตามคติความเชื่อที่ว่า “ธมโม หเว รกฺขติ ธมฺมจาริ”^{๓๕} ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ตามนัยคติความเชื่อตามเรื่องอายุวัฒนกุมาร

๒.๒.๓ พระสงฆ์

พระสงฆ์ คือ ท่านผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยตนเอง ก่อน แล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามเห็นตาม ถ้าไม่ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่ได้สั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม เห็นตาม ก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นพระสงฆ์แต่ไม่มีคุณสมบัติของพระสงฆ์ กล่าวคือเป็นพระสงฆ์แต่เพียงรูปแบบ คือ แต่งเครื่องแบบของพระสงฆ์เท่านั้น

ประเภทของพระสงฆ์

พระสงฆ์ว่าโดยประเภทแล้ว แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สมมติสงฆ์ คือ พระสงฆ์ที่บรรพชาอุปสมบท บวชถูกต้องตามพระธรรมวินัย แต่ยังไม่บรรลุมรรคผล หมายความว่า เป็นพระสงฆ์แต่ยังไม่มีคุณสมบัติตามระดับขั้นของการเป็นพระอริยบุคคล อันได้แก่การละกิเลสตามระดับขั้นของการเป็นพระอริยบุคคลขั้นนั้น ๆ

๒) อริยสงฆ์ คือ ผู้ที่เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนได้บรรลุมรรคผล คือ สามารถละกิเลสได้ตามระดับขั้นของการเป็นพระอริยบุคคล มีโสดาปัตติผลเป็นเบื้องต้น และอรหัตผลเป็นที่สุด

โดยนัยดังที่กล่าวนี้ หากถือเอาการละกิเลสเป็นตัวกำหนดความเป็นพระอริยบุคคล อริยสงฆ์ จึงเป็นได้ทั้งภิกษุและภราดร หมายความว่าหากภราดรปฏิบัติธรรมจนถึงละกิเลสได้ตามระดับขั้น ก็จัดอยู่ในกลุ่มอริยสงฆ์

นอกจากนั้นแล้วยังมีข้อที่ควรสังเกตเกี่ยวกับสมมติสงฆ์และอริยสงฆ์ คือ ในบทสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยที่พวกเราสวดกันอยู่ทุกวันนี้ว่า สุปฏิปัน อชุปฏิปันโน สาวกสังโฆ คำว่า “สาวกสังโฆ” นี้หมายถึงพระอริยสงฆ์ ส่วนพระสงฆ์ที่ยังไม่บรรลุมรรคผลเราใช้กันว่า ภิกษุสังโฆ เช่น ในคำกล่าวถวายสังฆทานว่า...ภิกษุสังฆัสสะ โอนชยามะ สาธุโน ภันเต ภิกษุสังโฆ

เพราะฉะนั้นหมู่ชนที่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตัวตามคำสอนโดยเคร่งครัด จนสามารถบรรลุมรรคผลอันพิเศษได้ มีชื่อเรียกตามภูมิขั้นที่ละกิเลสได้ เรียกว่า พระอริยสงฆ์ มี ๔ ประเภท คือ

- (๑) พระโสดาบัน
- (๒) พระสกทาคามี
- (๓) พระอนาคามี
- (๔) พระอรหันต์

พระอริยสงฆ์ คือ ผู้ที่มีศีลบริบูรณ์ มีความรู้ ความสำนึกร่วมกันเป็นผู้ปฏิบัติกาย วาจาใจดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร และร่วมใจกับพระพุทธเจ้า ช่วยกันเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าให้ประชาชนได้รับทราบและปฏิบัติตาม

พระอริยสงฆ์ คือ พระสงฆ์ที่เป็นองค์ประกอบในพระรัตนตรัย ซึ่งหากถือเอาตามความหมายว่าคือผู้ที่มีคุณสมบัติโดยการละกิเลสได้ตามระดับต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานั้น ก็หมายความว่าอริยสงฆ์มีได้

^{๓๕} ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๒๙๐/๑๔๒๐.

จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่บวช แต่จะแผ่ขยายไปจนถึงฆราวาสที่มีคุณธรรมเป็นอริยะ คือ ฆราวาสที่ไม่เป็นฆราวาส

กล่าวโดยสรุปพระภิกษุในปัจจุบันนี้เรียกว่า สมมติสงฆ์ มิใช่พระสงฆ์ในพระสงฆ์ที่เป็นองค์ประกอบในพระรัตนตรัย แต่เป็นผู้ตั้งใจประพฤติคุณความดีตามหลักพระวินัยและหลักธรรมที่ยิ่งยวดกว่าชาวบ้าน เพียงแต่การบวชตามพิธีกรรมยังไม่มีคุณสมบัติ ยังไม่เป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย ส่วนพระสงฆ์ที่เป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ท่านหมายถึงเอาพระอริยสงฆ์ ไม่ใช่สมมติสงฆ์ คือพระสงฆ์ธรรมดา แต่เป็นผู้พยายามปฏิบัติตามพระอริยสงฆ์ ทำประโยชน์อย่างอื่นแก่สังคม

ความหมายของพระสงฆ์

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นหมู่ของคนที่เป็นภิกษุแล้วเพราะได้รับแสงพระธรรมของพระพุทธเจ้า เหมือนอย่างดอกบัวที่บานแล้วเพราะต้องแสงพระอาทิตย์ เป็นรัตนวงที่ ๓ ของโลก เพราะเป็นหมู่ของผู้บริบูรณ์ด้วยคุณสมบัติอันดีงาม มีศีล คือความประพฤติดี มีทิสฺส คือความเห็นดี เห็นชอบถูกต้องตามพระธรรมเฉพาะตนแล้ว ยังแสดงออกซึ่งความประพฤติและความเห็นดีตามพระธรรม เพื่อประโยชน์สุขแก่โลกอีกด้วยจึงมีบทสรรเสริญว่า สุปฏิปันโน ปฏิบัติดีแล้ว เป็นต้น เพราะเหตุดังกล่าวมา พระสงฆ์จึงเป็น ธรรมเขต (นาบุญ) เพราะเป็นผู้สืบทอดพระธรรมของพระพุทธเจ้า เป็นบุญเขต (นาบุญ) เพราะเป็นที่เพาะปลูกบุญ คือความดีต่างๆ ของโลก ดังเช่นพระภิกษุสงฆ์ แม้จะเป็นเพียงพระสมมติสงฆ์ก็ยังเป็นธรรมเขตเป็นบุญเขตของโลกใครจะขอศีลฟังธรรม โดยปรกติก็ขอที่ฟังในสำนักพระภิกษุสงฆ์ เพราะเป็นผู้มีศีลที่จะให้มีธรรมที่จะจำแนกแจกแสดง ถ้ามาขอบาปทุศีล มาอาราธนาให้แสดงธรรม(ไม่ใช่ธรรม) พระภิกษุสงฆ์จักไม่ให้จักไม่แสดงแน่นอน เพราะไม่ใช่เขตของพระภิกษุสงฆ์ เขตพระภิกษุสงฆ์มีแต่พระธรรม มีแต่บุญคือคุณงามความดีเท่านั้น ส่วนพระอริยสงฆ์ซึ่งเป็นหมู่ของคนดอกบัวบานแล้ว ไม่จำต้องกล่าวถึง เป็นธรรมเขตเป็นบุญเขตโดยแท้ คนที่ไม่ต้องการพระธรรม ไม่ต้องการบุญ จึงไม่เข้าหาพระสงฆ์ แต่ไปเข้าหาตามที่ต้องการ ส่วนคนที่ต้องการพระธรรม ต้องการบุญ ย่อมเข้าหาพระสงฆ์ เมื่อเข้าหาแล้วขอศีลก็ได้ศีล ขอฟังธรรมก็ได้พระธรรม หรือไม่ขอก็ได้ปฏิสันถารต้อนรับด้วยศีลธรรม ได้ความนิยมในคุณงามความดี พระสงฆ์จึงเป็นเครื่องทำให้ยินดีปลาบปลื้มใจของผู้จำนงพระธรรมจำนงบุญทั่วไป จึงเป็นพระสังฆรัตนของโลกลงที่ครบ ๓

พระสงฆ์ในฐานะต่างๆ

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า มีบทบาทในฐานะต่างๆ หลายประการด้วยกัน ดังนี้

พระสงฆ์ในฐานะสมาชิกและสถาบันทางสังคม

พระสงฆ์นั้นทรงคุณที่เป็นคุณหลัก ๆ คือ คุณส่วนตัวของท่านและคุณส่วนเกื้อกูล ทำประโยชน์อำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน คุณส่วนตัวของพระสงฆ์คือการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้สืบทอดกันมาจากสมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบัน และคงสืบทอดกันเรื่อย ๆ ไป

(๑) อุตตคุณ คือ คุณส่วนตัวซึ่งพระสงฆ์จะนำเอาพระธรรมมาประพฤติปฏิบัติ โดยการปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อขัดเกลาความประพฤติที่ไม่ดีไม่งาม และปฏิบัติเหมาะสมสมควรแก่เพศภาวะ

(๒) พรหิตคุณ คือ คุณส่วนเกื้อกูลแก่สังคม พระสงฆ์ต้องนำพระธรรมคำสอนที่ผ่านการศึกษ และการปฏิบัติไปแนะนำอบรมชี้แจง แสดงให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้และเข้าใจ เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

พระสงฆ์ คือ ผู้ปฏิบัติถูกต้อง มีความรู้ที่ถูกต้อง ผู้ที่รู้ถูกต้อง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือผู้ปฏิบัติชอบ โดยการดำเนินตามคำสอนของพระพุทธเจ้าก่อนแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามเห็นตาม พระสงฆ์แม้เป็นเพียงสมมติสงฆ์ ผู้ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติเกื้อกูลแก่ประชาชน จากเป็นประโยชน์แก่ประชาชนและเยาวชนเป็นอันมากทั้งในเมืองหลวงและชนบท

พระสงฆ์ได้เลี้ยงเด็กไว้เป็นจำนวนมากในวัดต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ประมาณ ๓๐,๐๐๐ กว่าวัดในประเทศไทย เด็กเหล่านั้นผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาอาศัยอยู่เพื่อการศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งเตรียมตัวบวชเป็นสามเณรเพื่อศึกษาในระบบการศึกษาของคณะสงฆ์

หากนับระยะเวลาที่ยาวนานตั้งแต่มีพระพุทธศาสนาในประเทศไทย คนที่อาศัยร่มเงาของพระสงฆ์เพื่อพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของตนก็เป็นจำนวนไม่น้อยทีเดียว ได้ดี มีสุขไปด้วยการอุปถัมภ์ของพระสงฆ์เป็นจำนวนที่สุดจะนับได้ แม้แต่อดีตนายกรัฐมนตรีของไทย ท่านหนึ่งก็ได้อาศัยพระสงฆ์เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาตนเอง

ที่กล่าวมานี้คือส่วนหนึ่งที่พระสงฆ์หรือสถาบันวัด หรือสถาบันพระสงฆ์ซึ่งมีวัดเป็นศาสนสถานได้ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ประชาชนชาวไทย เรียกได้ว่าได้เชื่อมเมืองกับชนบท ลดช่องว่างสังคมให้สามารถเชื่อมต่อถึงกันได้

สถาบันวัดหรือสถาบันพระสงฆ์จึงมีคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคมไทย เพราะลำพังรัฐบาลเองแม้จนถึงปัจจุบันนี้ก็ไม่สามารถจะจัดการการศึกษาให้กระจายแก่เยาวชนได้อย่างครอบคลุมทั้งหมด โดยเฉพาะการจัดการศึกษาแบบให้เปล่า (เรียนโดยไม่ต้องจ่ายเงิน) วัดและพระสงฆ์จึงช่วยรับภาระเกื้อกูล

พระสงฆ์ เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์และเกื้อกูลต่อสังคม พระสงฆ์จึงเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของสังคม เพราะพระสงฆ์ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร จึงเป็นแหล่งของกัลยาณมิตรที่คนในสังคมควรเข้าไปคบหาสมาคมด้วย แล้วได้รับประโยชน์เป็นตัวช่วยนำมนุษย์ให้ถึงธรรมะ และมาร่วมกันเป็นสมาชิกหมู่สงฆ์ต่อ ๆ ไป ความเป็นกัลยาณมิตรต่อสังคมของพระสงฆ์ เพราะประกอบด้วยคุณลักษณะ ๗ ประการ คือ

(๑) ปิโย น่ารัก หมายถึงสามารถเป็นที่ไว้วางใจและสนิทสนมได้ เพราะเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้สมาคมอยากเข้าไปปรึกษาหารือ

(๒) ครุ น่าเคารพ หมายถึงทำให้ผู้อยู่ใกล้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

(๓) ภาวนีโย น่ายกย่อง หมายถึงความเป็นผู้ทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง เพราะความเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ผู้คบหาเอออ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้งใจและภาคภูมิใจ

(๔) วัตตะ รู้จักพูด หมายถึงการที่คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เพราะการเป็นที่ปรึกษาที่ดี พูดเป็น คือรู้จักชี้แจงแสดงธรรมให้เข้าใจ รู้ว่าควรพูดอย่างไร พูดเมื่อใด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน

(๕) วณฺณกขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ หมายถึงพร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ อยู่เสมอ และสามารถรับฟังได้ด้วยความอดทนไม่เบื่อหน่าย แม้จุจกิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ โดยไม่เสียอารมณ์

(๖) คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งได้ หมายถึงความสามารถในการอธิบายเรื่องราวที่สำคัญ ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจได้ และนำประชาชนให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกยิ่งขึ้นไป

(๖) โน จัฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม กล่าวคือไม่ชักชวนให้ทำในสิ่งที่ผิด รวมทั้งเรื่องที่ไม่เหมาะสม ไม่สมควรกระทำ

คุณค่าและประโยชน์ของพระสงฆ์

พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักประพฤติที่ต้องปฏิบัติมากมาย โดยเฉพาะหน้าที่ที่สัมพันธ์กับคฤหัสถ์ คือ

(๑) อนุเคราะห์ชาวบ้าน พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ตามหลักปฏิบัติในฐานะที่ตนจะเป็นเสมือนทิศเป็องบน ดังนี้

๑.๑ ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว คือ ชี้ให้เห็นว่าความชั่วเป็นอย่างไร โทษของความชั่วเป็นอย่างไร และพยายามชักจูงให้เขาละเว้นจากความชั่วนั้น ๆ

๑.๒ แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี หมายความว่าเพียงการละเว้นจากความชั่วอย่างเดียวยังไม่แน่ว่าเป็นคนดีสมบูรณ์และยังไม่ปลอดภัยเพียงพอ เพราะอาจขาดสติอาจหันเข้าหาความชั่วอีกได้ เพราะฉะนั้นพระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ประการที่สองคือแนะนำให้ทำความดีเพิ่มขึ้น

๑.๓ อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม กล่าวคือแนะนำสั่งสอนด้วยความปรารถนาดี มุ่งประโยชน์ที่เขาจะพึงได้รับเป็นสำคัญ ไม่หวังอามิส ลาภ ยศ หรือชื่อเสียงใด ๆ เป็นการตอบแทน

๑.๔ ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง คือสอนประชาชนในสิ่งที่เขาไม่เคยสดับตรับฟังมาก่อน เพราะชาวบ้านส่วนมากมักยุ่งอยู่กับการประกอบอาชีพไม่ค่อยมีเวลาศึกษาและสดับพระธรรม พระสงฆ์ผู้ได้มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติมากกว่าชาวบ้าน จึงต้องนำเอาสิ่งที่ตนได้เรียนรู้มาถ่ายทอดให้ชาวบ้านได้รับรู้ด้วยเช่นกัน

๑.๕ ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง บางเรื่องที่เขาฟังมาแล้วเกิดความสงสัยไม่แน่ใจ ก็ต้องชี้แจงให้เขาเข้าใจแจ่มแจ้งหายสงสัย โดยรู้จักอธิบายยกย่องหลายแง่มุม จับประเด็นสำคัญมาขยายความชี้แจงให้ชัดเจน

๑.๖ บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสุขความเจริญ อันหมายถึงการทำหน้าที่เป็น มรรคนายก คือผู้นำทาง กล่าวคือแนะนำทางดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นประโยชน์แก่ประชาชน

(๒) หมั่นพิจารณาตนเอง คือ พิจารณาเตือนใจตนเองอยู่เสมอตามหลัก ปัพพชิตอกนิณหปิจเวกขณ (ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ) ๑๐ ประการ คือ

๒.๑ เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์ สัตว์แล้วซึ่งฐานะ ควรเป็นอยู่อย่างง่าย จะจู้จี้ถือตัวเอาแต่ใจไม่ได้

๒.๒ ความเป็นอยู่ของเราเนื่องด้วยผู้อื่น ต้องอาศัยเขาเลี้ยงชีพ ควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย และบริโภคน้อย ๔ โดยพิจารณา ไม่บริโภคด้วยตัณหา

๒.๓ เรามีอาการกิริยาที่พึงทำต่างจากคฤหัสถ์ อาการกิริยาใด ๆ ของสมณะเราต้องทำอาการกิริยานั้น ๆ และยังจะต้องปรับปรุงตนให้ดียิ่งขึ้นไปกว่านี้

๒.๔ ตัวเราเองยังติเตียนตัวเราเองโดยศีลไม่ได้อยู่หรือไม่

๒.๕ เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ผู้เป็นวิญญูชนพิจารณาแล้วยังติเตียนเราโดยศีลไม่ได้หรือไม่

๒.๖ เราจักต้องถึงความพลัดพรากจากของรักของชอบใจไปทั้งสิ้น

๒.๗ เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น

๒.๘ วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่

๒.๙ เรายินดีในสิ่งที่สงสัยหรือไม่

๒.๑๐ คุณวิเศษยิ่งกว่ามนุษย์สามัญที่เราบรรลุล้ำมีอยู่หรือไม่ที่จะให้เราเป็นผู้ไม่เก้อเขิน เมื่อถูกเพื่อนบรรพชิตถามในกาลภายหลัง

อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ที่จะเป็นหลักแก่สังคมได้ หรือมีอุปการะที่ดีต่อสังคม หมายถึงพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติของพระสงฆ์ กล่าวคือ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรง ถ้าตรงกันข้าม คือ ปฏิบัติไม่ดี ปฏิบัติไม่ชอบ ปฏิบัติไม่ตรง ก็ไม่มีคุณสมบัติของพระสงฆ์ พระสงฆ์ที่ไม่มีคุณสมบัติของพระสงฆ์ ย่อมจะเสื่อมราวาสที่ดีไม่ได้

พุทธดำรัส ภิคุทั้งหลาย บัดนี้ เราพ้นแล้วจากบ่วง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้ท่านทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ ท่านทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลและเพื่อความทุกข์แก่เทพและมนุษย์ทั้งหลาย

คุณของพระสงฆ์

ชาวพุทธโดยทั่วไป มีความเคารพศรัทธา เชื่อมั่นในสังฆรัตนะ จะสังเกตเห็นได้จากการใช้สรรพนามเรียกขานพระสงฆ์ว่า “พระคุณเจ้า” บ้าง “พระอาจารย์” บ้าง ซึ่งเป็นคำเรียกขานด้วยความเคารพศรัทธาในคุณของพระสงฆ์ทั้งสิ้น และยิ่งกว่านั้นชาวพุทธก็มีความศรัทธาเชื่อมั่นในสังฆคุณ ๙ ประการ คือ

๑. สุปะฏิปันโน ภาวะะวะโต สภาวะะสังโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว
๒. อุษุปะฏิปันโน ภาวะะวะโต สภาวะะสังโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว
๓. ญายะปะฏิปันโน ภาวะะวะโต สภาวะะสังโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว
๔. สามีจิปะฏิปันโน ภาวะะวะโต สภาวะะสังโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว
๕. อาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา
๖. ปาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขาคิดไว้ต้อนรับ
๗. ทักขิเนยโย เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน
๘. อัญชลิกรณียโย เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี
๙. อเนตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ เป็นเนืองนบุญของโลก ไม่มีนบุญอื่นยิ่งไปกว่า

๒.๓ อานุภาพของพระรัตนตรัย^{๓๖}

อานุภาพของพระรัตนตรัยหมายถึง ความยิ่งใหญ่ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีอำนาจและฤทธิ์เดชหาประมาณมิได้ ดังในพุทธวรรคว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอจินไตย (อจินไตย หมายถึง สภาวะที่พ้นความคิดของตนที่จะคิดได้ คือไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิดได้) ธรรมของพระพุทธเจ้าก็เป็นอจินไตย สำหรับผู้ที่เลื่อมใสในอจินไตย ย่อมมีวิบากเป็นอจินไตย^{๓๗}

อานุภาพของพระรัตนตรัย อรรถกถาจารย์ท่านกล่าวไว้ในรัตนสูตรเมื่อครั้งกรุงเวสาลีถูกภัย ๓ อย่างคือ ทูพภิกขภัย อมนุสสภัย และโรคภัยเบียดเบียนพระพุทธเจ้า ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ทำพระปริตร ด้วยอานุภาพของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์พิบัติต่าง ๆ ก็หายไป^{๓๘} นับตั้งแต่นั้นมา เหล่าพุทธบริษัทจึงมีการสืบทอดการทำน้มนต์กันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

สำหรับการสวดพระปริตรนั้น อรรถกถาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่าไม่ควรสวดอาฏานาฏิยะสูตร^{๓๙} ก่อน ท่านให้สวดพระสูตรเหล่านี้คือ เมตตาสสูตร^{๔๐} (การแผ่เมตตาต่อญาติ พี่ เปรต เทวดา รวมไปถึงสัตว์ต่างๆ และจุเป็นต้น) ธัคคสูตร^{๔๑} (การระลึกถึงอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยเมื่อเกิดความหวาดกลัว ขนพองสยองเกล้าเป็นต้น) รัตนสูตร^{๔๒} ตลอด ๗ วัน หากว่าพ้นไปได้ไม่ควรสวดอาฏานาฏิยะสูตร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียกร้องขอความเป็นธรรมแก่ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ว่าบิรารของท่าน เช่นยักษ คนธรรพ์ กุมภัณฑ์ นาค และอมนุษย์ต่าง ๆ มาก่อกวนมนุษย์ ขอให้ท่านส่งเสนาบดีหรือเจ้าหน้าที่จับตัวไปลงโทษพุทธบริษัทควรเรียนบทพระปริตรไว้เพื่อป้องกันภัยพิบัติ ตามที่ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ได้มาบอกมนต์เครื่องรักษาชื่ออาฏานาฏิยะ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย^{๔๓}

สำหรับอานุภาพของพระรัตนตรัย ที่ใช้ในการต่อชะตาชีวิต พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงแนะนำวิธีทาไว้ให้เป็นแบบอย่าง แก่ชาวพุทธศาสนาเพื่อให้เห็นความสำคัญของอานุภาพในพระรัตนตรัยอันหาประมาณมิได้ ดังในอายุวัฒนกุมารพระพุทธเจ้าทรงต่อชะตาให้กับอายุวัฒนกุมารซึ่งเหลือเวลาอายุขัยในความเป็นมนุษย์ได้อีก ๗ วัน ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทาพระปริตรต่อชะตาให้กับอายุวัฒนกุมารจึงมีอายุยืนถึง ๑๒๐ ปี^{๔๔}

อานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกมากมายดังเช่นลูกนกคุ้มในวิฎฎกโปตกจรียา พระโพธิสัตว์เกิดเป็นลูกนกคุ้มไฟป่าเกิดใหม่ขึ้น ตนเองไม่สามารถที่จะเดินหรือบินหนีไฟที่กำลัง

^{๓๖} เมธี เมธีสถิตินนท์, “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๐.

^{๓๗} ดุราลละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๘๒/๑๒.

^{๓๘} ดุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๓๙, หน้า ๒๑๙.

^{๓๙} ดุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๓, หน้า ๑๔๑.

^{๔๐} ดุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๓๙, หน้า ๓๑๘.

^{๔๑} ดุราลละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๖๒.

^{๔๒} ดุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๓๙, หน้า ๒๐๘.

^{๔๓} ดุราลละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๓/๒๓๒.

^{๔๔} ดุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๔๑, หน้า ๓๗๙.

ใหม่ ไปได้จึงทาสัจจะอธิษฐานระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าผู้พิชิตมารระลึกถึงกำลังของพระธรรม ไฟที่กำลังไหม้อยู่ในระดับลงเหมือนจุ่มน้ำ^{๔๕}

ในคัมภีร์อุปทานกล่าวประวัติในอดีตชาติของพระเถระต่าง ๆ ไว้หลายท่านที่ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยด้วยอานุภาพทำให้สามารถพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย พุคติ และวินิบาตได้มากมายหลายท่านเช่น

พระพุทธรักษาเถระ ได้ยินว่าพระพุทธรูปเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกเกิดความศรัทธาจึงออกเดินทางไปหาพระพุทธรูปเจ้าพร้อมกับลูกศิษย์ ในระหว่างทางเกิดเจ็บป่วยขึ้นจึงได้ระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าแล้วสิ้นชีวิตในที่นั้น ด้วยอานุภาพของการระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักพุทธานุภาพ^{๔๖}

พระภิกษุทายกเถระ ได้ถวายน้ำหวานไหลออกจากเหง้าบัว น้ำนมและเนยใสไหลออกจากก้านบัว แต่พระพุทธรูปเจ้าแล้วระลึกถึงทานที่ได้ทำไว้ ขณะนั้นฟ้าได้ผ่าลงตรงที่ท่านนั่งอยู่ถึงกับความตายด้วยผลแห่งการระลึกถึงทานนั้นในปีที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากนี้ไปท่านจึงไม่รู้จักพุทธานุภาพ^{๔๗}

พระสรณคมนิยเถระ สมัยนั้นท่านเป็นพรานเมื่อมาขอพึ่งพระพุทธรูปเจ้า ว่าเป็นสรณะด้วยอานุภาพของการเข้าถึงในพระรัตนตรัย ไม่รู้จักพุทธานุภาพ^{๔๘}

เจ้าสรณานิศาทยะ ที่ชอบเสวนาจัดตั้งด้วยอานุภาพของผู้เข้าถึงในพระรัตนตรัยก่อนสวรรคตจึงสมาทานศีล ระลึกถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกของตน พระพุทธรูปเจ้าทรงพยากรณ์ว่า เป็นโสดาบัน^{๔๙}

การเข้าถึงในพระรัตนตรัยจึงมีอานุภาพดังที่กล่าวมา และยังมีอีกมากมายไม่สามารถกล่าวได้หมด ซึ่งอานุภาพของพระรัตนตรัยอยู่ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเล่มที่ ๓๒ และ ๓๓ ต่างกล่าวถึงประวัติของพระเถระและพระเถรีที่ได้บำเพ็ญตน ในอดีตชาติจนมาบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ในสมัยพระพุทธรูปเจ้าโคดมทุกท่านล้วนแต่เข้าถึงในพระรัตนตรัยมาด้วยกันทั้งสิ้น ด้วยอานุภาพของพระรัตนตรัยทั้งหลายที่เป็นอจินไตย คือไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิดได้ท่านเหล่านั้นจึงพบแต่สุดดีในโลกมนุษย์กับเทวโลกเท่านั้น

อานุภาพแห่งคุณพระรัตนตรัยนี้จึงเป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุดในพระพุทธศาสนาพุทธบริษัททั้งหลายในปัจจุบัน ได้นำมาใช้สำหรับการกล่าวคำอวยพร แก่บุคคลต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ให้ด้วยวาจาอันประเสริฐ เพราะอำนาจอานุภาพที่ยิ่งใหญ่ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถประมาณได้ดังเช่น พระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันอวยพรให้แก่เหล่าพุทธบริษัท ด้วยอานุภาพแห่งคุณพระรัตนตรัยซึ่งเป็นภาษาบาลีว่า

ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะเทวะตา

สัพพะพุทธานุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต

แปลว่า ขอมงคลทุกประการจงมีแก่ท่าน ขอเทวดาทั้งปวงคุ้มครองท่าน ด้วยอานุภาพของพระพุทธรูปเจ้าทุกพระองค์ ขอความสวัสดิ์ทั้งหลายจงมีแก่ท่าน ทุกเมื่อเทอญ

ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะเทวะตา

สัพพะธัมมานุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต

^{๔๕} ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๗๔, หน้า ๓๖๖.

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๙/๑๓๕.

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒๗/๑๓๘.

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๖/๔๕๘.

^{๔๙} ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๐/๕๒๙.

แปลว่า ขอมงคลทุกประการจงมีแก่ท่าน ขอเทวดาทั้งปวงคุ้มครองท่าน ด้วยอำนาจของ
พระธรรมทั้งปวง ขอความสวัสดิ์ทั้งหลายจงมีแก่ท่าน ทุกเมื่อเทอญ

ภาวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะเทเวตา

สัพพะสังฆานุภาเวน สะทา โสตถิ ภาวันตุ เต

แปลว่า ขอมงคลทุกประการจงมีแก่ท่าน ขอเทวดาทั้งปวงคุ้มครองท่าน ด้วยอำนาจของ
พระสงฆ์ทั้งปวง ขอความสวัสดิ์ทั้งหลายจงมีแก่ท่าน ทุกเมื่อเทอญ^{๕๐}

ดังนั้นอำนาจของพระรัตนตรัยจึงหมายถึงความเป็นอจินไตย บุคคลใดเข้าถึงย่อมพ้นออกจากทุกข์ ทำให้แคล้วคลาดจากภัยอันตราย หวาดกลัว ขนพองสยองเกล้าประสพแต่ความสุข ชักนำให้เกิดในสุคติภพ ดังท้าวสักกะจอมเทพ ท่านให้คำยืนยันว่าการเข้าถึงพระรัตนตรัยนั้น ครั้นเมื่อเกิดเป็นเทวดาแล้วได้อานิสส์ ย่อมเด่นล้ำเทวดาพวกอื่นด้วยฐานะ ๑๐ ประการคือ ด้วยอายุอันเป็นทิพย์ วรรณะอันเป็นทิพย์ สุขอันเป็นทิพย์ ยศอันเป็นทิพย์ ความเป็นใหญ่อันเป็นทิพย์ รูปอันเป็นทิพย์ เสียงอันเป็นทิพย์ กลิ่นอันเป็นทิพย์ รสอันเป็นทิพย์ โภจณูปะการอันเป็นทิพย์^{๕๑} ดังที่ได้พรรณนาอำนาจมาแล้วเป็นต้น

๒.๔ ความสำคัญของพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัยคือที่พึ่งอันประเสริฐ

คำว่า สรณะ ท่านนิยามไว้ว่า เป็นเครื่องระลึก ที่พึ่ง สิ่งอันจะรักษา ที่ระลึก อันเป็นที่พึ่ง โดยความก็คือสิ่งที่เป็นหลักในการดำรงชีวิตเพื่อความสุขสวัสดิ์ ในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ โดยสิ่งนั้นจะทำหน้าที่ป้องกัน บำบัดความชั่ว ทุกข์ ภัย โรค เพิ่มพูนรักษาพัฒนาความดีงามในด้านต่าง ๆ ให้

ข้อนี้ท่านรับรองไว้โดยภาพรวมตามคำของอนาคามีพรหม ที่กล่าวต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าท่ามกลางพระอรหันต์ทั้งหลาย และที่สำคัญคือยืนยันจากประสบการณ์ตรงส่วนตัวของท่าน ที่ทำให้ท่านเป็นอนาคามีพรหมอยู่ในขณะนั้น มาจากการถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะความว่า

คนทั้งหลายเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่งระลึกเกิด คนเหล่านั้นจักไม่ไปสู่อบายเลย เขาละกายที่เป็นมนุษย์แล้วจักยังกายที่เป็นเทวดาให้ปรากฏ

มนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมกับความกลัว ความกลัวจึงเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์รวมทั้งสัตว์โลกประเภทอื่นด้วย หากพิจารณาให้ลึกลงไปแล้วจะเห็นว่าสาเหตุของความกลัวที่แท้จริงเกิดมาจากความรัก หมายความว่าเรากลัวสิ่งที่เรารัก เราหวงแหน สิ่งที่เราครอบครองเป็นเจ้าของจะได้รับอันตราย นั่นก็คือเรารักสิ่งใดมากเราก็กว้านสิ่งนั้นจะเป็นอันตราย

หากถามว่าอะไรคือสิ่งที่มนุษย์รวมทั้งสัตว์โลกประเภทอื่นรักมากที่สุด คำตอบก็คงหนีไม่พ้นชีวิต กล่าวคือ ชีวิตของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งที่มีความค่ามากที่สุดและเป็นสิ่งที่เรารักและหวงแหนมากที่สุด แม้แต่ทรัพย์สินเงินทองหรือสมบัติอื่น ๆ ก็ดูจะเป็นรองชีวิต

หากมีความจำเป็นที่เราจะต้องสูญเสียหรือให้สละสิ่งที่เรารัก เราพร้อมที่จะสละทรัพย์สินเงินทองไป รวมทั้งหน้าที่การงาน เกียรติยศชื่อเสียง แม้กระทั่งอวัยวะบางส่วนไปเพื่อรักษาชีวิตเอาไว้ เพราะเรารู้ว่าสมบัติอื่น ๆ เป็นของนอกกาย ดังคำกล่าวที่เราคุ้นเคยกันว่า เงินทองเป็นของนอกกาย ไม่ตายหาใหม่ได้

^{๕๐} ธนิต อยู่โพธิ์, ไตรสรณคัมภีร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๒๑), หน้า ๕๔.

^{๕๑} มหาภูมิบาลวิทยาลัย์, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม ๑๗, หน้า ๒๖๙.

มนุษย์เมื่อเกิดความกลัวอันตรายจะเกิดแก่ชีวิต มักจะแสวงหาความปลอดภัยให้แก่ตัวเอง และพวกพ้องบริวาร ซึ่งมีวิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามความเชื่อและพื้นฐานทางด้านปัญญา เช่น

(๑) อาศัยธรรมชาติ คือ กราบไหว้บูชาต้นไม้ ป่าเขาลำเนาไพร เนินดิน จอมปลวก ฯลฯ

(๒) อาศัยอำนาจที่มองไม่เห็น คือ ศาลเจ้า ศาลพระภูมิ การบนบานศาลกล่าว การเซ่นบวงสรวง

(๓) อาศัยพิธีกรรม คือ การสะเดาะเคราะห์ การรดน้ำมนต์ ดูหมอ เสี่ยงทาย ไสยศาสตร์

(๔) อาศัยเครื่องรางของขลัง คือ แขนวตะกรุด หรือวัตถุอื่นที่สมมติว่าศักดิ์สิทธิ์

สิ่งเหล่านี้เป็นที่พึ่งได้เพียงในระดับหนึ่งเท่านั้น คือ ช่วยผ่อนคลายความหวาดวิตกกังวล ปลอดภัย เป็นกำลังใจ และลดความหวาดกลัวลงได้บ้าง นั่นก็คืออาจช่วยให้สบายใจขึ้นบ้างเท่านั้น แต่ไม่ใช่ที่พึ่งที่ปลอดภัย ไม่เป็นที่พึ่งอันสูงสุด เพราะมนุษย์เมื่อพึ่งสิ่งเหล่านี้แล้วยังไม่หลุดพ้นจากความทุกข์ไปได้ กล่าวคือยังมีความทุกข์อยู่เหมือนเดิม หรือบางกรณีกลับเป็นการเพิ่มความทุกข์ เพิ่มปัญหามากขึ้นให้แก่ชีวิต

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงที่พึ่งภายนอก ซึ่งไม่ว่าชนิดใดก็ตามไม่สามารถปลดปล่อยความทุกข์ โดยเฉพาะความภายในคือทุกข์ทางใจได้ การแก้ปัญหาความกลัวภัย ด้วยอาศัยที่พึ่งภายนอกดังกล่าวอย่างมากมายก็เพียงช่วยผ่อนคลายความวิตกกังวลเท่านั้น

สำหรับพุทธศาสนิกชนแล้ว พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เท่านั้นเป็นที่พึ่งที่ระลึกอันประเสริฐสูงสุด เป็นที่พึ่งอันเกษมสามารถคุ้มครองให้ปลอดภัยได้อย่างแท้จริง ทุกครั้งที่เรากราบพระรัตนตรัยขอให้ระลึกถึงความดีงามของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ น้อมนำมาเป็นแนวทางสำหรับการดำรงชีวิต โดยการประพฤติปฏิบัติตนหล่อหลอมให้เป็นพฤติกรรมที่ไม่เป็นพิษภัยแก่ใคร ๆ อย่างน้อยก็ไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์และสัตว์โลกด้วยกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่ล่วงละเมิดสิทธิ ไม่โกหกปลิ้นปล้อนหลอกลวง ไม่เสพสิ่งเสพติดให้โทษ

พุทธศาสนิกชนพึงตระหนักอยู่เสมอว่า กราบพระก่อนนอนอย่าเพียงแต่อ้อนวอนขอพรพระ คัมม์ บนบานร้องขอสิ่งต่าง ๆ จากพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เพราะนั่นไม่ใช่วิถีแห่งพุทธะ แต่จงหมั่นปลูกจิตสำนึกระลึกถึงคุณความดีของท่าน ตั้งปณิธานให้แน่วแน่ในอันที่จะปฏิบัติตามโดยยึดถือท่านเป็นแบบอย่าง ด้วยความศรัทธาเชื่อมั่นอันแน่วแน่ไม่เสื่อมคลาย

พระรัตนตรัยคือแกนกลางของพระพุทธศาสนา^{๕๒}

พระรัตนตรัยคือองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนต้องถึงพระรัตนตรัยเป็นกิจแรก คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป้าหมายของการนับถือพระรัตนตรัยคือการศึกษาให้รู้ว่พระรัตนตรัยมีคุณอย่างไร จะเข้าถึงพระรัตนตรัยได้อย่างไรและมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างไร

พุทธศาสนิกชนเมื่อศึกษาเข้าใจพระรัตนตรัยดีแล้ว ต้องดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้ร่มเงาของพระรัตนตรัย ปฏิบัติโดยชอบ ถ้าย่แบบคุณของพระพุทธเจ้า และคุณของพระสงฆ์เข้าสู่ตน โดยการปฏิบัติตามธรรม (พระธรรม) ที่พระพุทธเจ้าสั่งสอน ให้เหมาะสมแก่ฐานะและภาวะของตน อันจะเป็น

^{๕๒} เมธี เมธีสถิตนันท, “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๒.

วิถีที่ได้รับประโยชน์จากการนับถือพระรัตนตรัยตามสมควรแก่การปฏิบัติ การนับถือพระรัตนตรัยจึงมีเป้าหมายที่การนำหลักธรรมมาปฏิบัติ พระธรรมอันเป็นเนื้อแท้ของศาสนา

การรู้จักพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อย่างแท้จริง คือ การเข้าถึงพระธรรม คุณพระรัตนตรัยจะมีจริงก็เฉพาะผู้ปฏิบัติตามพระรัตนตรัย ถ้าเราปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรม แม้เราจะไม่ขอให้พระรัตนตรัยช่วยเหลือคุ้มครอง คุณของพระรัตนตรัยก็จะปรากฏขึ้นเอง

พระรัตนตรัยโดยเป้าหมายที่แท้จริง คือ ความรู้เรื่องดับทุกข์ การดับทุกข์ได้ คือ พระพุทธเจ้า ตัวการดับทุกข์คือพระธรรม และผู้ที่ได้รับความสงบร่มเย็นเพราะการดับทุกข์ได้ คือพระสงฆ์

มนุษย์จะเป็นใครก็ได้ เด็ก ผู้ใหญ่ บุรุษ สตรี ที่ได้รับความสงบร่มเย็นเพราะความดับทุกข์ คือพระสงฆ์ และถ้าเป็นพระสงฆ์โดยรูปแบบและสามารถทำอย่างนั้นได้ ก็ถือว่าเป็นพระสงฆ์ทั้งภายในและภายนอก

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ต่างกันเพียงชื่อ แต่โดยสาระหรือความเป็นสิ่งเดียวกัน “พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ แม้จะต่างกันโดยชื่อก็จริง แต่โดยใจความแล้วเป็นอันเดียวกัน เพราะไม่แยกจากกัน” กล่าวคือ เป็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์โดยคุณสมบัติหรือรูปแบบ แต่มีหลักการเป็นอันเดียวกันไม่สามารถแยกออกจากกันได้

โครงสร้างและองค์ประกอบของพระรัตนตรัย^{๕๓}

พระรัตนตรัยประกอบด้วย

(๑) พระพุทธ

(๒) พระธรรม

(๓) พระสงฆ์

พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้า ท่านผู้สอนให้ประมุขชนประพฤติปฏิบัติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ซึ่งเรียกรวมกันว่าพระพุทธศาสนา เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ที่จารึกไว้ว่าเป็นบุคคลคนหนึ่งที่ได้ใช้ความเพียรพยายามค้นหา แสวงหาทางความจริงในธรรมชาติ เพื่อจะช่วยให้พระองค์เองและสัตว์โลกให้หลุดพ้นจากความทุกข์ที่กำลังประสบอยู่ และพ้นจากความทุกข์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ

จนในที่สุดพระองค์ได้ตรัสรู้ คือ ค้นพบและเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในธรรมะที่เป็นความจริงในธรรมชาติของมนุษย์ จึงได้ชื่อว่าพระพุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และปลุกคนอื่นให้ตื่นจากความหลับด้วย โดยอาศัยความกรุณาที่มีอยู่เสด็จไปแสดงธรรมสั่งสอนประชาชนและชาวโลก ให้เป็นผู้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ จนบุคคลเหล่านั้นได้รับความสุข ความเจริญตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติของตน

คำสั่งสอนของพระองค์ได้ชื่อว่าเป็นพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมกันแล้วคือพระธรรม ได้แก่คำสอน พระวินัย ได้แก่คำสั่ง รวมความที่ท่านผู้ตรัสรู้และสั่งสอนธรรมโปรดแก่ชาวโลก ปลุกชาวโลกให้ตื่นจากความหลับ คือ ความหลับหลงไหลเพราะอำนาจของกิเลส เราเรียกว่า พระพุทธเจ้า

^{๕๓} เมธี เมธีสถิตินนท์, “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกกสูตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

พระพุทธเจ้าทรงสอนประชาชนถึงวิธีที่มีความสุขความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรมผู้ดำเนินตามคำสอนของพระองค์อาจเลือกวิถีชีวิตที่ตนสามารถปฏิบัติได้

พระธรรม คือ พระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แยกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

(๑) คำสั่ง หมายถึงระเบียบที่บุคคลจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม มีทั้งข้อห้ามไม่ให้กระทำ ถ้าใครทำก็เป็นความผิด และขออนุญาตให้กระทำ ถ้าใครไม่ทำตามก็ถือว่ามีความผิด

(๒) คำสอน คือ ธรรมะที่เป็นความจริง ความดีงาม เป็นพวกกุศลธรรม อกุศล อภัยกตาธรรม ซึ่งเกิดขึ้นจากการตรัสรู้ของพระองค์ และนำมาธรรมะเหล่านั้นมาสั่งสอนชาวโลก เพื่อให้สามารถรู้ในสิ่งที่ควรรู้ ละเว้นในสิ่งที่ควรละเว้น ได้รับผลเป็นความสุข ความเจริญ ตามสมควรแก่เหตุที่ทรงสอนให้ลงมือประพฤติปฏิบัติ รวมความว่าพระธรรม คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อันเป็นผลจากการความพยายามในการแสวงหาความจริง

พระสงฆ์ คือ กลุ่มชนที่เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ยอมสละเพศฆราวาสออกมาบวชในพระพุทธศาสนา กลายเป็นหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอน คือ พระธรรมของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ที่เข้ามาบวชนั้นจะต้องกระทำสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ คือ

(๑) ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

(๒) ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

(๓) สอนให้ผู้อื่นปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตาม

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถือว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกอันประเสริฐสุดสำหรับชาวพุทธ ท่านจึงบัญญัติชื่อเฉพาะเพื่อเรียกรวมกันว่า รัตนะ และเหตุที่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ได้ชื่อว่ารัตนะ คือ แก้วอันประเสริฐที่สุดเพราะ

(๑) เป็นปุชนียวัตถุอันบุคคลเทิดไว้ในดวงใจ

(๒) เป็นของมีค่ามาก ทรงคุณค่าอันไม่อาจนับได้

(๓) บุคคลเห็นได้โดยยาก คนอหังการตัณหาไม่อาจสัมผัสได้

เมื่อกล่าวโดยสรุป พระรัตนตรัยในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ว่ากันโดยความหมายโดยสัททัญญ และอรรถนัย องค์ประกอบของพระรัตนตรัย อานุภาพของพระรัตนตรัย ความสำคัญของพระรัตนตรัยที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พุทธศาสนิกชนต้องถึงพระรัตนตรัยเป็นกิจแรก คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป้าหมายของการนับถือพระรัตนตรัยคือ การศึกษาให้รู้ว่พระรัตนตรัยมีคุณอย่างไร จะเข้าถึงพระรัตนตรัยได้อย่างไรและมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างไร

พุทธศาสนิกชนเมื่อศึกษาเข้าใจพระรัตนตรัยดีแล้ว ต้องดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้ร่มเงาของพระรัตนตรัย ปฏิบัติโดยชอบ ถ้ายแบบคุณของพระพุทธเจ้า และคุณของพระสงฆ์เข้าสู่ตน โดยการปฏิบัติตามธรรม (พระธรรม) ที่พระพุทธเจ้าสั่งสอน ให้เหมาะสมแก่ฐานะและภาวะของตน อันจะเป็นวิถีให้ได้รับประโยชน์จากการนับถือพระรัตนตรัยตามสมควรแก่การปฏิบัติ การรับถือพระรัตนตรัยจึงมีเป้าหมายที่การนำหลักธรรมมาปฏิบัติ พระธรรมอันเป็นเนื้อแท้ของศาสนา

การรู้จักพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อย่างแท้จริง คือ การเข้าถึงพระธรรม คุณพระรัตนตรัยจะมีจริงก็เฉพาะผู้ปฏิบัติตามพระรัตนตรัย ถ้าเราปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรม แม้เราจะไม่ขอให้พระรัตนตรัยช่วยเหลือคุ้มครอง คุณของพระรัตนตรัยก็จะปรากฏขึ้นเอง

พระรัตนตรัยโดยเป้าหมายที่แท้จริง คือ ความรู้เรื่องดับทุกข์ การดับทุกข์ได้ คือ พระพุทธเจ้า
ตัวการดับทุกข์คือพระธรรม และผู้ที่ได้รับความสงบเย็นเพราะการดับทุกข์ได้ คือ พระสงฆ์ อย่างนี้
ถือว่าเป็นความเข้าใจพระรัตนตรัยได้อย่างถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาท ยังความ
ศรัทธาเลื่อมใสที่ถูกต้องและมั่นคงในพระรัตนตรัยให้บังเกิดมีแก่พุทธบริษัทสืบไป